

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Γ΄ Λυκείου

Τίτλος:

«Πόλεμος-Κατοχή-Εμφύλιος: τραύμα και μνήμη στη μεταπολεμική πεζογραφία»

Συγγραφή: ΕΛΕΝΗ ΠΕΤΡΙΔΟΥ

Εφαρμογή: ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΚΩΤΣΑΚΗ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Θεσσαλονίκη 2013

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.5. Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμασούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail:centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Πόλεμος-Κατοχή-Εμφύλιος: τραύμα και μνήμη στη μεταπολεμική πεζογραφία.

Εφαρμογή σεναρίου

Καλλιόπη Κωτσάκη

Δημιουργία σεναρίου

Ελένη Πετρίδου

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική λογοτεχνία

Τάξη

Γ΄ Λυκείου

Σχολική μονάδα

Πρότυπο Πειραματικό Λύκειο Πανεπιστημίου Κρήτης (Ρέθυμνο)

Χρονολογία

Από 4-3-2013 έως 12-4-2013

Διδακτική/θεματική ενότητα

—

Διαθεματικό

Όχι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

—

Χρονική διάρκεια

8 ώρες

Χώρος

Ι. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής.

II. Εικονικός χώρος: ιστολόγιο τάξης.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Το σενάριο εφαρμόστηκε με στόχο να συνδυάσει στη σύνθεση και την υλοποίησή του το παλιό Πρόγραμμα Σπουδών με το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών. Αυτό κατά την εφαρμογή σήμαινε: α) ότι οι μαθητές γνώριζαν την ομαδοσυνεργατική μέθοδο, αλλά δεν ήταν σε ικανοποιητικό βαθμό εξοικειωμένοι με αυτήν, β) οι μαθητές, παρά το ενδιαφέρον τους για τη λογοτεχνία έπρεπε να την αντιμετωπίσουν και να τη διαβάσουν με έναν άλλον τρόπο.

Ως προς τη χρήση των Η/Υ οι μαθητές έπρεπε να είναι εξοικειωμένοι με τη χρήση των μηχανών αναζήτησης (Google, Yahoo κτλ.), των ηλεκτρονικών λεξικών, και με τα προγράμματα επεξεργασίας κειμένου (Word), δημιουργίας παρουσιάσεων (PowerPoint), προγράμματα αναπαραγωγής ήχου/βίντεο (Windows Movie Maker).

Ως προς την υλικοτεχνική υποδομή, το σχολείο διαθέτει εργαστήριο πληροφορικής, φορητό Η/Υ, σύνδεση στο διαδίκτυο και βιντεοπροβολέα (τρεις συσκευές) τα οποία δόθηκαν στη διάθεσή μας μετά από συνεννόηση και αρκετή πίεση.

Ως προς τις προαπαιτούμενες γνώσεις των μαθητών, το γεγονός ότι στο μάθημα της Ιστορίας διδάσκονται την ιστορική περίοδο του Ελληνοϊταλικού Πολέμου του 1940, της Κατοχής, της Αντίστασης και του Εμφυλίου είναι στοιχείο σημαντικό, καθώς βοήθησε στην ανάγνωση (καθώς και στην κατανόηση/εμβάθυνση) των κειμένων.

Η κατανόηση της σχέσης της Ιστορίας με τις πολιτισμικές εκφάνσεις ως διδακτικός στόχος, για την επίτευξή του είχε ως προϋπόθεση τη συνεργασία του εκπαιδευτικού που διδάσκει Λογοτεχνία και του εκπαιδευτικού που διδάσκει Ιστορία.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.

Το σενάριο στηρίζεται

Ελένη Πετρίδου, Πόλεμος-Κατοχή- Εμφύλιος: μνήμη και τραύμα στη μεταπολεμική πεζογραφία, Νεοελληνική Λογοτεχνία, Γ΄ Λυκείου, 2011.

Το σενάριο αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με βάση το σενάριο, οι μαθητές διάβασαν αποσπάσματα μυθιστορημάτων και διηγήματα. Πλοηγήθηκαν σε ιστορικές ιστοσελίδες, όπως του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού ([Ελληνική Ιστορία](#), και ιδιαίτερα στην ενότητα «Η Ελλάδα του Μεσοπολέμου και του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου»), στο [Ψηφιακό Αρχείο της ΕΡΤ](#) και στο [Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο](#). Οι μαθητές δούλεψαν σε ομάδες, στην ολομέλεια και ατομικά. Συζήτησαν με βάση τα κείμενα για τις έννοιες «τραύμα» και «μνήμη», καθώς και τις σχέσεις που διαμορφώνουν και διαμορφώνονται βάσει αυτών, και κατέθεσαν σύντομες εργασίες (κείμενα παραγωγής λόγου, κείμενα δημιουργικής γραφής, πολυτροπικά κείμενα). Στοχάστηκαν πάνω στον ρόλο και την πρόσληψη των δύο εννοιών από τον λογοτεχνικό λόγο. Διατύπωσαν σκέψεις για τη μετάπλαση της ιστορίας σε μύθο.

Λόγω της χρονικής διάρκειας του διδακτικού σεναρίου (οκτώ ώρες), δεν διαβάσαμε κείμενα με αναφορές στην περίοδο του Εμφυλίου πολέμου.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εφαρμογή του συγκεκριμένου διδακτικού σεναρίου στηρίχθηκε στο παραδειγματικό σενάριο «Πόλεμος-Κατοχή-Εμφύλιος: μνήμη και τραύμα στη μεταπολεμική πεζογραφία» της Ελένης Πετρίδου. Έγινε παραμετροποίηση του σεναρίου για να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των συγκεκριμένων μαθητών και να ολοκληρωθεί στο χρονικό όριο των οκτώ διδακτικών ωρών.

Η διερεύνηση της σχέσης της λογοτεχνίας με τον ιστορικό λόγο για τους μαθητές της Γ΄ Λυκείου σχετίζεται με το κοινωνικό και πολιτισμικό παρόν τους. Ο τρόπος με τον οποίο οι μαθητές διαχειρίζονται τη μνήμη (ατομική και συλλογική) αντικατοπτρίζεται στον τρόπο διαμόρφωσης της κοινωνικής και ιστορικής συνείδησής τους. Το ιστορικό παρελθόν μεταπλάθεται σε αφήγηση με συγκεκριμένη ιδεολογική στόχευση και προοπτική. Οι μαθητές, διαβάζοντας τα κείμενα, έθεσαν στο επίκεντρο του στοχασμού τους τον ήρωα και την ιστορική του εμπειρία, αναδεικνύοντας τη σχέση του με το σύνολο, καθώς εκείνος εμπλέκεται μαζί του και το συνδιαμορφώνει. Εντόπισαν τον τρόπο με τον οποίο το άτομο βιώνει τα τραυματικά ιστορικά γεγονότα, αναζήτησαν στη συνέχεια τον τρόπο με τον οποίο μετουσιώνεται το τραύμα σε λογοτεχνικό κείμενο και ανέδειξαν τον ρόλο της αφήγησης στη διαχείριση της μνήμης και του τραύματος.

Το πρώτο και καθοριστικό βήμα για τους μαθητές, για την υλοποίηση του σεναρίου και την κατανόηση των κειμένων, ήταν ο ορισμός /κατανόηση της έννοιας του τραύματος. Έτσι, οι μαθητές μπόρεσαν αρχικά να αντιληφθούν και στη συνέχεια να κατανοήσουν τα ιστορικά γεγονότα τα οποία προκάλεσαν αντιπαραθέσεις. Εντόπισαν τον καθοριστικό ρόλο της μνήμης (ατομικής, συλλογικής, καθώς και η μνήμη της κοινότητας) για την κατανόηση του τραύματος και διάβασαν τελικά το λογοτεχνικό κείμενο ως μια σύνθεση λόγου η οποία στοχεύει στην αφήγηση της ατομικής εμπειρίας, όπως αυτή τοποθετείται στο συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο.

Επιλέξαμε κείμενα που ανέδειξαν τον τρόπο με τον οποίο η ιστορία με διάφορους τρόπους επιδρά στην προσωπική ζωή των ηρώων, επεσήμαναν ότι η μνήμη πολλές φορές αναθεωρείται σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, υπογράμμισαν τον τρόπο με τον οποίο η ατομική και συλλογική εμπειρία εμπλέκονται προκειμένου να παρουσιάσουν μια ερμηνεία των γεγονότων.

Ακολουθήσαμε στη διδακτική του σεναρίου έναν συνδυασμό διδακτικών μεθόδων και τεχνικών (εισήγηση, ομαδοσυνεργατική, καταιγισμό ιδεών, κατευθυνόμενο διάλογο, μετωπική διδασκαλία). Παράλληλα, αξιοποιήσαμε τις ΤΠΕ

συνδυάζοντας τα κείμενα και την ανάγνωσή τους με πληροφορίες για την ιστορική εποχή μέσα από φωτογραφικό υλικό, ντοκιμαντέρ, τηλεοπτικές εκπομπές και ταινίες. Αξιοποιήσαμε μέσα ηλεκτρονικής ανάγνωσης και δημιουργήσαμε στο ιστολόγιο της Λογοτεχνίας του σχολείου σελίδες για το σενάριό μας.

Οι μαθητές έγραψαν εργασίες, παρήγαγαν το δικό τους γραπτό λόγο, έφτιαξαν παρουσιάσεις και βίντεο και συνδύασαν τα λογοτεχνικά κείμενα με τη ζωγραφική, τη φωτογραφία, τη χαρακτηριστική και τη σκιτσογραφία. Έδειξαν ιδιαίτερη θέληση και επιθυμία να αποτυπώσουν τις σκέψεις, τα συναισθήματά τους και τις απόψεις τους σε πολυτροπικά κείμενα.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με την εφαρμογή του σεναρίου επιδιώξαμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- Να συνειδητοποιήσουν μέσα από τα λογοτεχνικά κείμενα ότι η ιστορία διαμορφώνει και την προσωπική ζωή των ηρώων με πολλούς τρόπους.
- Να κατανοήσουν ότι ο λογοτεχνικός λόγος αφηγείται την ατομική εμπειρία, εντάσσοντάς την στο συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο.
- Να κατανοήσουν τις έννοιες «τραύμα» και «μνήμη» σε σχέση με τον τρόπο με τον οποίο το άτομο βιώνει τα τραυματικά ιστορικά γεγονότα και τα μετουσιώνει λογοτεχνικά.
- Να αντιληφθούν τον τρόπο με τον οποίο η ατομική και συλλογική εμπειρία διαπλέκονται με στόχο τη διαμόρφωση μιας ερμηνείας των γεγονότων.

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με την εφαρμογή του σεναρίου επιδιώξαμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- Να κατανοήσουν τους τρόπους με τους οποίους παρουσιάζεται η ατομική εμπειρία και θεματοποιείται το τραύμα στη λογοτεχνική αφήγηση.

- Να αντιληφθούν τον τρόπο με τον οποίο η μνήμη (ατομική/συλλογική) παρεμβαίνει στη διαμόρφωση της ερμηνείας των γεγονότων.

Γραμματισμοί

Με την ολοκλήρωση της διδασκαλίας οι μαθητές και οι μαθήτριες πέτυχαν :

- Να αντιλαμβάνονται και να εντοπίζουν τον τρόπο πρόσληψης των συγκεκριμένων κειμένων σήμερα.
- Να αναδεικνύουν το πολιτισμικό κλίμα στο πλαίσιο του οποίου γράφτηκαν και εντάσσονται τα συγκεκριμένα κείμενα.
- Να εντοπίζουν τον τρόπο με τον οποίο προσδιορίζεται η ατομική εμπειρία και προσδιορίζει τη συλλογική μνήμη.
- Να εντοπίζουν τον τρόπο και τα μέσα με τα οποία η λογοτεχνική αφήγηση διαχειρίζεται και μεταπλάθει το ιστορικό παρελθόν.

Διδακτικές πρακτικές

Το σενάριο εφαρμόστηκε σε τρεις φάσεις (πριν την ανάγνωση, ανάγνωση, μετά την ανάγνωση) και στηρίχθηκε σε συνδυασμό διδακτικών μεθόδων (μετωπική διδασκαλία, εισήγηση, ομαδοσυνεργατική μέθοδος διδασκαλίας, καταιγισμός ιδεών, κατευθυνόμενος διάλογος). Οι μαθητές, βάσει των δραστηριοτήτων των φύλλων εργασίας, αντάλλαξαν απόψεις, συνεργάστηκαν και έγραψαν κείμενα απλά και πολυτροπικά στην αίθουσα διδασκαλίας και στο ιστολόγιο (blog) του μαθήματος. Έτσι οι μαθητές κατέκτησαν τη δεξιότητα της συνεργασίας με την ανταλλαγή απόψεων σε κλίμα οικειότητας, το οποίο διαμορφώθηκε στην αίθουσα διδασκαλίας αλλά και στο ιστολόγιο. Η εκπαιδευτικός παρουσίασε τους δημιουργούς και το έργο τους, απάντησε σε απορίες, στήριξε τις εργασίες παρεμβαίνοντας καθοδηγητικά, όπου ήταν αναγκαίο, και έθεσε ερωτήματα.

Η αξιοποίηση των ΤΠΕ έδωσε τη δυνατότητα δημιουργίας απλών και πολυτροπικών κειμένων σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο, ανάγνωσης των κειμένων

με διαφορετικό τρόπο, κριτικής αντιμετώπισης των πληροφοριών, εμβάθυνσης στο γνωστικό αντικείμενο.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Οι μαθητές της Γ΄ Λυκείου διδάσκονται τα ιστορικά γεγονότα που καλύπτουν την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου (Ελληνοϊταλικός πόλεμος-Κατοχή-Αντίσταση-Εμφύλιος πόλεμος) και τις μετεμφυλιακές δεκαετίες 1950-1960. Λίγο πριν την αποφοίτησή τους, οι έφηβοι μαθητές ξεδιπλώνουν τη σκέψη τους για την πολιτική καθημερινότητα, συνδέοντας τον προβληματισμό τους για τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο με τον στοχασμό τους για τον τρόπο με τον οποίο αυτή διαμόρφωσε τη σύγχρονη ελληνική ζωή.

Η λογοτεχνία έχει την ικανότητα να αφηγείται το τραύμα ή τα τραύματα αφού περάσουν στη μνήμη. Κατά συνέπεια «...μπορεί να λειτουργήσει, και έτσι έχει λειτουργήσει η λογοτεχνία [...] ως ένας ενδιάμεσος δημόσιος χώρος στον οποίο δοκιμάστηκαν πρώτα μνήμες και ερμηνείες οι οποίες αργότερα πέρασαν στην ιστοριογραφία και στη δημόσια αντιπαράθεση...» (Αποστολίδου 2010: 21). Οι παραπάνω σκέψεις αποτέλεσαν την αφετηρία για τη διδασκαλία του σεναρίου.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

«Σκοπός της διδασκαλίας της λογοτεχνίας είναι η ουσιαστική επαφή των μαθητών με αντιπροσωπευτικά έργα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, εθνικής και παγκόσμιας, καθώς και με έργα σύγχρονα που τροφοδοτούν τη συζήτηση γύρω από σύγχρονα προβλήματα και νέες αισθητικές τάσεις...» σύμφωνα με το Π.Σ. και τις Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων και ιδιαίτερα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γενικής Παιδείας στη Γ΄ Λυκείου, στη διδακτέα ύλη της οποίας προτείνονται δεκαέξι κείμενα (ποίηση/ πεζογραφία) από τη μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία.

Στην προσπάθειά μας να αξιοποιήσουμε τη διδασκαλία της λογοτεχνίας «ως προνομιακού μέσου για τη συνειδητοποίηση, διερεύνηση και κριτική κατανόηση των διαφορετικών πολιτισμικών κατηγοριών, αναπαραστάσεων, διακρίσεων και αξιών στη βάση των οποίων κατανοούμε την κοινωνική, ιστορική και πολιτισμική μας εμπειρία και συγκροτούμε την κοινωνική μας ταυτότητα» (*Διαβάζοντας λογοτεχνία στο σχολείο...*, μια νέα πρόταση διδασκαλίας: 24) αποφασίσαμε να συνδυάσουμε το παλαιό πρόγραμμα σπουδών για τη λογοτεχνία (χρησιμοποιήσαμε κυρίως τα κείμενα που ανθολογούνται στα σχολικά βιβλία των *Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Β΄ και Γ΄ Λυκείου) με την προοπτική του Νέου Προγράμματος Σπουδών για τη λογοτεχνία, όπως εφαρμόζεται στην Α΄ Λυκείου. Έτσι το παραδειγματικό σενάριο της Ελένης Πετρίδου, «Πόλεμος-Κατοχή-Εμφύλιος, Τραύμα και μνήμη στη μεταπολεμική πεζογραφία», διάρκειας είκοσι τεσσάρων ωρών προσαρμόστηκε στα δεδομένα του συγκεκριμένου τμήματος και εφαρμόστηκε για οκτώ διδακτικές ώρες.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Η αξιοποίηση των ΤΠΕ ήταν ένας από τους άξονες στην προσπάθεια υλοποίησης του σεναρίου. Με την ολοκλήρωση του σεναρίου οι μαθητές μπορούν:

- να αναζητούν πληροφορίες σε συγκεκριμένους διαδικτυακούς τόπους ανάλογους του γνωστικού αντικείμενου και της έρευνας. (H/Y με σύνδεση στο διαδίκτυο, φυλλομετρητής Mozilla Firefox, Google Chrome κ.ά., μηχανή αναζήτησης Google, Youtube).
- να αναζητούν στα ηλεκτρονικά λεξικά (Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής, Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα) τη χρήση, την ερμηνεία, την ετυμολογία λέξεων και εκφράσεων με στόχο την ανάπτυξη, αλλά και τη βελτίωση της εκφραστικής τους ικανότητας.
- να κατανοήσουν με τον ψηφιακό υπομνηματισμό ότι μπορούν να διαβάσουν και να νοηματοδοτήσουν κάθε πεζογραφικό κείμενο ανάλογα με την προσωπική τους πρόσληψη.

- να μπορούν να συνδυάζουν τα κείμενα με ψηφιακό υλικό (ταινίες, ντοκιμαντέρ, φωτογραφικό υλικό, ηχητικά ντοκουμέντα κτλ.) για να ανασυνθέτουν το κλίμα της εποχής το οποίο αναδεικνύεται από τα λογοτεχνικά κείμενα.
- να μπορούν να δημιουργούν πολυτροπικά κείμενα (πρόγραμμα δημιουργίας παρουσιάσεων PowerPoint και Windows Movie Maker). Ο συνδυασμός λόγου, εικόνας, ήχου προβάλλει μια άλλη ανάγνωση του κειμένου.
- να εξοικειωθούν στην επικοινωνία και συνεργασία στο ιστολόγιο (blog) καθώς αναρτούν τις εργασίες τους και ανταλλάσσουν απόψεις

Κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα

ΚΝΑ Β' Λυκείου

Στέλιος Ξεφλούδας, [«Άνθρωποι του μύθου»](#) (απόσπασμα)

Άγγελος Τερζάκης, [Απρίλης](#) (απόσπασμα)

ΚΝΑ Γ' Λυκείου

Γιώργος Ιωάννου, [† 13-12-43](#)

Αλέξανδρος Κοτζιάς, [Πολιορκία](#) (απόσπασμα)

Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ, [Μια ιστορία της αντίστασης \(χρονικό\)](#)

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Ανδρέας Νενεδάκης, [Πατέρας και γιος](#), από τη συλλογή διηγημάτων *Η Αλυσάβη και άλλες ιστορίες*, Κέδρος, Αθήνα 2004.

Δημήτρης Χατζής, «Μαργαρίτα Περδικάρη», από τη συλλογή διηγημάτων *Το τέλος της μικρής μας πόλης*, Το Ροδακίό, Αθήνα 2009.

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

Βίντεο

[Πω πω τι έπαθε ο Μουσολίνι](#), ερμηνεία: Σοφία Βέμπο, στίχοι: Πωλ Μενεστρέλ.

[Γελοιογραφίες του ΟΧΙ](#)

Ουρανός (μέρος 8 και μέρος 5), Τάκης Κανελλόπουλος, 1962.

Το ΟΧΙ του 1940 (με φωτογραφίες της Βούλας Παπαϊωάννου)

Η κήρυξη του πολέμου το 1940 και η επιστράτευση

Οδυσσέας Ελύτης Άξιον εστί – Η πορεία προς το μέτωπο σε απαγγελία Μάνου Κατράκη, μελοποίηση: Μ. Θεοδωράκης, 1964.

Πόλεμος, Κατοχή, Δεκεμβριανά, Μεταπολεμικά χρόνια (με φωτογραφίες της Βούλας Παπαϊωάννου)

Χρονικό της Εθνικής Αντίστασης (επεισόδιο 12 «Οι νέοι στην αντίσταση» και Εκτελέσεις: Κρήτη: Αστέρι, Αλικιανός, Κάνδανος, Κοντομαρί) (ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ, 1995, πηγή: Ψηφιακό Αρχείο ΕΡΤ)

Πουλιά στο βάλτο, Αλίντα Δημητρίου, 2008.

Το μπλόκο της Κοκκινιάς (ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ, 1983, πηγή: Ψηφιακό Αρχείο ΕΡΤ).

Β. Σκουλάς: Χίτλερ να μην το καυχηθείς (από τον δίσκο *Κρητών Έπος - Μουσική - Τραγούδια - Μαρτυρίες - Ένα Αφιέρωμα στη Μάχη της Κρήτης*, 1991).

Εκπομπές που αγάπησα. Δημήτρης Χατζής (19.25' - 19.55', 25.00' - 26.22', 28.00-28.22', 36.00' - 42.08', πηγή: Ψηφιακό Αρχείο ΕΡΤ)

Γ. Σταύρου, Καληνύχτα Μαργαρίτα (18.00' - 23.48')

Ιστοσελίδες

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: Ελληνική Ιστορία: Οι ενότητες «Η Ελλάδα του Μεσοπολέμου και του Β' Παγκοσμίου Πολέμου» και «Η σύγχρονη Ελλάδα» (Πόλεμος-Κατοχή-Αντίσταση).

Πύλη για την ελληνική γλώσσα: Λεξικό της κοινής νεοελληνικής

Ψηφιακό Αρχείο της ΕΡΤ

Σπύρος Μελετζής

Κώστας Μπαλάφας

Βούλα Παπαϊωάννου

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

Α' φάση: Πριν την ανάγνωση (2 διδακτικές ώρες)

Οι δύο πρώτες διδακτικές ώρες έγιναν στην αίθουσα διδασκαλίας με τη χρήση Η/Υ και βιντεοπροβολέα.

Αρχικά, επισκεφθήκαμε την [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#), και συγκεκριμένα το [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#). Εντοπίσαμε τις έννοιες [μνήμη](#) και [τραύμα](#) και τις ορίσαμε κυριολεκτικά και μεταφορικά. Στη συνέχεια, επισκεφθήκαμε τον ιστοσελίδα για την [Ελληνική Ιστορία](#) του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού. Συγκεκριμένα περιηγηθήκαμε στη σελίδα [Η εμπλοκή της Ελλάδας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο](#), η οποία έδωσε την αφορμή για να θυμηθούμε σε αδρές γραμμές την ιστορία των χρόνων 1940-1945. Με τη βοήθεια του διαδικτύου αναζητήσαμε φωτογραφικό υλικό από το έργο των φωτογράφων [Σπύρου Μελετζή](#), [Κώστα Μπαλάφα](#) και [Βούλας Παπαϊωάννου](#). Η τέχνη της φωτογραφίας συνέβαλε στη γνωριμία μας με το ήθος μιας γενιάς στο πεδίο της μάχης, αλλά και στα μετόπισθεν, στην τραγική καθημερινότητα. Διερευνήσαμε τη σχέση του πολέμου με την τέχνη και υπογραμμίσαμε τη διαπίστωση ότι «τα ταραγμένα χρόνια 1940-1950 είναι ίσως η εποχή με τη μεγαλύτερη δυνατή συνάφεια ανάμεσα στην ιστορία και τη λογοτεχνία. Είναι η εποχή όπου τα ιστορικά γεγονότα, η βιοτική καθημερινότητα, οι κοινωνικές συνθήκες, η πολιτική καθορίζουν τη στάση των καλλιτεχνών, επηρεάζουν αποφασιστικά το καλλιτεχνικό προϊόν...» (Καστρινάκη 2005: 19). Με αφορμήση:

- τα κείμενα από τις πηγές στην ενότητα [Πόλεμος](#)
- τα κείμενα από τις πηγές της ενότητας [Κατοχή](#),
- τα κείμενα από τις σελίδες [Λογοτεχνία](#), [Θέατρο](#), [Εικαστικά](#) – [Φωτογραφία](#) της ενότητας [Αντίσταση](#) (όλες οι ενότητες στη σχετική σελίδα του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού)

συζητήσαμε για τον τρόπο με τον οποίο το τραύμα του πολέμου «τραύμα πολλαπλό, όπου το κάθε επόμενο συμβάν έρχεται να το βαθύνει ακόμα περισσότερο» (Αποστολίδου 2010) χαρακτήρηκε στη μνήμη (ατομική, συλλογική, θεσμική). Ακόμη,

διαβάστηκε το απόσπασμα από το έργο του Λ. Τολστόι, *Πόλεμος και ειρήνη* –το οποίο χρησιμοποιείται ως motto στην εισαγωγή της μελέτης της Α. Καστρινάκη, *Η λογοτεχνία στην ταραγμένη δεκαετία 1940-1950*–: «Οι διηγήσεις και οι περιγραφές της εποχής εκείνης, όλες, χωρίς εξαίρεση, μιλάνε μονάχα για την αυτοθυσία, τη φιλοπατρία, την απόγνωση, τον ηρωισμό και την πίκρα. Στην πραγματικότητα όμως δεν ήταν καθόλου έτσι. Μας φαίνεται μονάχα έτσι, γιατί βλέπουμε από το παρελθόν μονάχα το ένα, το γενικό ιστορικό ενδιαφέρον της εποχής εκείνης, και δε βλέπουμε όλα εκείνα τα προσωπικά, τ' ανθρώπινα ενδιαφέροντα που είχαν οι σύγχρονοι»· έτσι η συζήτηση επανήλθε στις έννοιες «τραύμα» και «μνήμη».

Σημειώσαμε στον πίνακα: «η συζήτηση περί τραύματος είναι μια συζήτηση για τη μνήμη και τη λήθη». Η πρόταση συζητήθηκε και αποτέλεσε σημείο αναφοράς για τις επόμενες διδακτικές ώρες μέχρι και την ολοκλήρωση του σεναρίου. Κατόπιν, σε μια προσπάθεια αιτιολόγησης αυτής της πρότασης, αναφερθήκαμε στον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνεται το τραύμα. Διατυπώσαμε την άποψη ότι το τραύμα που προέρχεται από ένα ιστορικό γεγονός προσλαμβάνεται διαφορετικά από το άτομο (πρόσληψη ατομική) και με άλλο τρόπο από το σύνολο. Ανάλογα λειτουργεί και η μνήμη. Η άποψη του Λ. Τολστόι βοήθησε τη συζήτησή μας και αναδείξαμε καθαρά το διαφορετικό τρόπο πρόσληψης του τραύματος από το άτομο και το σύνολο.

Στη συνέχεια γράψαμε στον πίνακα «Η 28η Οκτωβρίου 1940 σήμανε για την ελληνική λογιόσυνη μια γενική συστράτευση». Τα κείμενα των πηγών, η παρουσίαση,¹ καθώς και ο διάλογος μεταξύ μας έδωσαν τις πρώτες απαντήσεις σε έναν καταγισμό ερωτημάτων. Αναφέρονται ενδεικτικά κάποια από αυτά: *Ποιο είναι το τραύμα που ως θέμα πέρασε στα κείμενα που διαβάσαμε; Με ποια ιστορικά γεγονότα σχετίζεται; Πώς αντιμετωπίζεται το τραύμα από τους ήρωες και τον αφηγητή των κειμένων; Πώς διαπλέκονται η ατομική και συλλογική εμπειρία και με ποιο σκοπό; Πώς το τραύμα μπορεί να διαμορφώσει την προσωπική ζωή των ηρώων; Σημειώσαμε*

¹ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο polemokatoxiemfilios.ppt.

την εικόνα, την ατμόσφαιρα του πολέμου η οποία διαμορφώθηκε από τη συλλογική και θεσμική μνήμη. Πρόκειται για [εικόνα χαράς](#) και [θριαμβική ατμόσφαιρα](#), καθώς η πατρίδα αναγκάστηκε να εμπλακεί σε έναν πόλεμο προκειμένου να υπερασπιστεί τις αξίες και τα πιστεύω της και ανέδειξε τον ηρωισμό, για άλλη μια φορά, ως υπέρτατη αξία. Σημειώσαμε όμως και την εικόνα του πολέμου όπως τη διέσωσε η ατομική μνήμη: [ο ανθρώπινος πόνος](#), [ο θάνατος](#), η καταστροφή και παράλληλα η θέληση για τον αγώνα, για την υπεράσπιση των αξιών και τη συνειδητοποίηση του άδικου του πολέμου. [Ο άνθρωπος και ο πόλεμος](#) «...Κι α σου μιλώ με παραμύθια και παραβολές/ είναι γιατί τ' ακούς γλυκότερα, κι η φρίκη/ δε κουβεντιάζεται γιατί είναι ζωντανή/ γιατί είναι αμίλητη και προχωράει/ Στάζει τη μέρα στάζει στον ύπνο/ μνησιπήμων πόνος...» (Γ. Σεφέρης, «Τελευταίος σταθμός»).

Οι παραπάνω στίχοι από το ποίημα του Γ. Σεφέρη δόθηκαν σε φωτοτυπία στους μαθητές. Στη συνέχεια οι τελευταίοι κλήθηκαν να σχολιάσουν τους στίχους σε σχέση με τα όσα είχαμε συζητήσει. Οι απαντήσεις τους φανέρωσαν ότι οι στόχοι του σεναρίου σε γενικές γραμμές ήταν κατανοητοί από το σύνολο των μαθητών.

Κριτήρια αξιολόγησης για την α' φάση, πριν την ανάγνωση, ήταν

- η συνδυαστική και κριτική ικανότητα των μαθητών καθώς διατύπωσαν, ο καθένας, συγκεκριμένη άποψη με βάση τα δεδομένα,
- η αφαιρετική ικανότητα των μαθητών όπως αποτυπώθηκε στις απαντήσεις και στα σχόλια στη διάρκεια της διδασκαλίας. Οι απαντήσεις και τα σχόλια δόθηκαν σε προφορικό λόγο.
- η συμμετοχή και το ενδιαφέρον στο μάθημα.

B' Φάση κυρίως ανάγνωση (4 διδακτικές ώρες)

Την 3^η διδακτική ώρα σημειώσαμε στον πίνακα τα κείμενα τα οποία θα αποτελούσαν για τις επόμενες διδακτικές ώρες το αντικείμενο της μελέτης μας. Λογοτεχνικά πεζογραφικά κείμενα στα οποία αναδεικνύεται το τραύμα (ατομικό και συλλογικό) καθώς και η μνήμη σε σχέση με τον πόλεμο του '40, την Κατοχή και την Αντίσταση.

Επιλέξαμε κείμενα από τα σχολικά βιβλία για να μπορούμε να έχουμε όλοι άμεση και γρήγορη πρόσβαση και οι μαθητές τα διάβασαν στην τάξη.

Χωριστήκαμε σε πέντε ομάδες των πέντε ατόμων. Τις επόμενες τρεις ώρες (4η, 5η, 6η) δουλέψαμε στην αίθουσα διδασκαλίας με φορητούς υπολογιστές και βιντεοπροβολέα (το σχολείο διαθέτει έναν φορητό υπολογιστή και τρεις συσκευές βιντεοπροβολέα). Οι ανάγκες καλύφθηκαν με τους φορητούς υπολογιστές των παιδιών και του εκπαιδευτικού. Στο εργαστήρι πληροφορικής δουλέψαμε για μία διδακτική ώρα. Ακόμη, δουλέψαμε και σε διαλείμματα πάλι ανά ομάδες και σε επιπλέον ώρες στο σχολείο για την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων, καθώς οι υποχρεώσεις των μαθητών σε σχέση με τα πανελλαδικά εξεταζόμενα μαθήματα δεν επέτρεπαν την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων ή την ανάθεση συμπληρωματικών εργασιών στο σπίτι.

Την 3^η διδακτική ώρα, μετά το χωρισμό σε ομάδες, με εισήγηση αναφερθήκαμε στα χαρακτηριστικά της μεταπολεμικής λογοτεχνίας και ιδιαίτερα της μεταπολεμικής πεζογραφίας. Έγινε μια σύντομη επανάληψη-υπενθύμιση των αφηγηματικών τεχνικών (αφήγηση, αφηγητής, αφηγηματικοί τρόποι, αφηγηματικός χρόνος).

Μοιράσαμε τα φύλλα εργασίας για τις επόμενες τρεις ώρες σε κάθε ομάδα, τα οποία περιλάμβαναν δραστηριότητες που αφορούσαν το συγκεκριμένο κείμενο της κάθε ομάδας. Επίσης, μοιράσαμε και το διήγημα του Δημήτρη Χατζή «Μαργαρίτα Περδικάρη», ώστε να το έχουν διαβάσει όλοι οι μαθητές μέχρι τη Γ' φάση.

1η Ομάδα (4η και 5η και 6η διδακτική ώρα)

Άγγελος Τερζάκης, [Απρίλης](#)

Διαβάσαμε το [βιογραφικό σημείωμα του Α. Τερζάκη](#) και αποσπάσματα κριτικής για το έργο του. ([Το πολυσχιδές έργο του Α. Τερζάκη , ο εξωστρεφής προσανατολισμός των έργων του Α. Τερζάκη](#)). Διαπιστώσαμε ότι στο κέντρο των αναζητήσεων του βρέθηκε ο σύγχρονος άνθρωπος και τα αγωνιώδη προβλήματά του. Επισημάναμε τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα του έργου του και το γεγονός ότι το έργο του *Απρίλης*, περιέχει πολλά αυτοβιογραφικά του στοιχεία. Σημειώσαμε ότι πρόκειται για ένα

βιβλίο αναμνήσεων από την παιδική ηλικία, τη φοιτητική ζωή και την καλλιτεχνική κίνηση που έζησε ο Τερζάκης ως νέος, αλλά και από τον πόλεμο του '40. Ακόμη, παρακολουθήσαμε τα σύντομα βίντεο [«Το ΟΧΙ του 1940»](#) και [Η κήρυξη του πολέμου το 1940 και η επιστράτευση](#).

Επισημάνουμε:

- την κριτική του Κώστα Στεργιόπουλου για το έργο: «...Όλο το βιβλίο είναι ένα παράπονο: πόλεμος, στρατός, καταστροφή, κίνημα, πολιτικές διαμάχες. Τα βρεφικά και παιδικά χρόνια κάτω από το Παλαμήδι, με τον πολεμικό ίσκιο και τις διηγήσεις από το Εικοσιένα. Στο λιμάνι υποδοχή του στρατού που γυρίζει νικητής. Σήκωμα στις μύτες των ποδιών για τον ασπασμό της ματωμένης σημαίας. Σταμάτημα του μαθήματος στο παράθυρο με το δάσκαλο όταν περνάει ο στρατός. Παρόμοια και τα νεανικά χρόνια: Νοεμβριανά, πολιτικές ταραχές. Και, τέλος, η ανδρική ηλικία: αλβανικό μέτωπο και σκλαβιά. Έτσι, με τον κύριο Τερζάκη, ζει και ανασαίνει όλη η γενιά του. » (Κ. Στεργιόπουλος, περ. *Ξεκίνημα*, Νοεμ.-Δεκ. 1946).
- το σημείο του προλόγου όπου ο συγγραφέας απευθυνόμενος στο γιο του γράφει: «και τώρα ας πάρει το λόγο η φωνή που ξεκινάει από μακριά, ψαχουλεύοντας το δρόμο της μέσ' από το σύθαμπο της μνήμης: εγώ δεν έχω τίποτε άλλο να προσθέσω. Μονάχα να σε ευχαριστήσω έχω γιατί μου ήρθες, να σε ευλογήσω που έδωσες στη ζωή μου νόημα και σκοπό. Θα ήθελα ο δικός σου Απρίλης να κρατάει λουλούδια αγκαλιές, όλα εκείνα τα λουλούδια που έλειψαν από το δικό μου...»
- τον λόγο του συγγραφέα για τα δύο κεφάλαια «Νεροποντή» (από όπου και το απόσπασμα) και το «Αστέρι φτεροστόλιστο, έχε γεια!», «δεν προβάλλουν με πρόθεση «βιβλίου πολεμικών»... δε φιλοδοξούν να επιζήσουν σα ντοκουμέντο. Άλλωστε για τον πόλεμο, σε όλη του την κυριολεξία, μονάχα ο φαντάρος του χαρακώματος πιστεύω πως έχει το δικαίωμα να μιλήσει...»

Στη συνέχεια θυμηθήκαμε τις βασικές έννοιες του παραδειγματικού σεναρίου «Τραύμα και μνήμη» σε σχέση με τα ιστορικά γεγονότα του κειμένου. Θέσαμε τα ερωτήματα: *Ποια είναι η ατομική εμπειρία των χαρακτήρων του κειμένου και συγκεκριμένα του Μελετίου και του ανώνυμου τραυματία φαντάρου; Σε ποιο ιστορικό πλαίσιο τοποθετείται; Σε ποιο από τα πρόσωπα παρουσιάζεται το ατομικό τραύμα και πώς; Πώς αντιμετωπίζεται ο τραυματίας στρατιώτης από τον αφηγητή; Πώς προβάλλεται ο πόλεμος από τους δύο φαντάρους;* Προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε το πορτρέτο των δύο στρατιωτών και να ερμηνεύσουμε την εσωστρεφή και συγκρατημένη στάση του τραυματία φαντάρου σε αντιδιαστολή με τη συμπεριφορά του Μελετίου.

Εντοπίσαμε μέσα από το διάλογο των δύο βασικών προσώπων, του Μελετίου και του τραυματία στρατιώτη, την ιδεαλιστική και τη ρεαλιστική προοπτική του πολέμου. Την μυθοποίηση και την απομυθοποίηση του πολέμου αντίστοιχα. Αναδείξαμε το διάλογο ως κυρίαρχο αφηγηματικό τρόπο. Έτσι διαπιστώσαμε ότι η αφήγηση παίρνει τη μορφή μιας θεατρικής σκηνής. Ο διάλογος, καθώς και τα σχόλια του αφηγητή, διαγράφουν τους χαρακτήρες των πρωταγωνιστών. Σημειώσαμε τα σημεία όπου ο λόγος του αφηγητή γίνεται ειρωνικός.²

Με βάση τις δύο πρώτες παραγράφους του κειμένου προσπαθήσαμε να αναπαραστήσουμε το χώρο και την ατμόσφαιρα όπου συναντήθηκαν οι δύο πρωταγωνιστές ο Μελετίου και ο τραυματισμένος φαντάρος.³

Με αφορμή τη φράση από το απόσπασμα: «Λοιπόν, είδατε, βρε παιδιά, τι απλοί που είναι οι ήρωες; Ούτε που τον πιάνει το μάτι σου αυτόν εδώ. Κι όμως!» ανοίξαμε διάλογο για τους ήρωες και τον ηρωισμό. Προσπαθήσαμε να απαντήσουμε τα ακόλουθα ερωτήματα: *Ποιον ορίζουμε ως ήρωα με βάση τη συλλογική και την ατομική μνήμη; Τι είναι ο ηρωισμός; Προσπαθήσαμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα: πώς*

² Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο [terzakismeletioueikones.doc](#).

³ Βλ. ό.π. το [atmosferaeikonesterzakis.doc](#).

σχετίζεται η αφηγούμενη εμπειρία με το χρόνο αφήγησης και τον χρόνο συγγραφής του κειμένου; Σήμερα πώς προσλαμβάνουμε την έννοια του ήρωα και τον ηρωισμό;⁴

Υπομνηματίσαμε ψηφιακά την επιλογική φράση του αποσπάσματος: «Λοιπόν, είδατε, βρε παιδιά, τι απλοί που είναι οι ήρωες. Ούτε που τον πιάνει το μάτι σου αυτόν εδώ. Κι όμως!».

Υπομνηματίσαμε τις λέξεις: απλοί (Σ. Μυριβήλη, «Ζάβαλη μάικω»), απλοί (Α. Σαμαράκης, ο ποτάμι) , οι ήρωες (Γ. Ρίτσος, Ρωμιοσύνη, IV) οι ήρωες (Γ. Ρίτσος, ο λαός). Αναζητήσαμε τραγούδια για ήρωες του 1940 αλλά και τωρινούς.

2η Ομάδα (4^η, 5^η και 6^η διδακτική ώρα)

Στ. Ξεφλούδας, Άνθρωποι του μύθου [απόσπασμα]

Διαβάσαμε το βιογραφικό σημείωμα του Στέλιου Ξεφλούδα και την κριτική του Κώστα Στεργιόπουλου για το έργο του *Άνθρωποι του μύθου*. Αναφερθήκαμε στο γεγονός ότι θεωρείται ο εισηγητής του εσωτερικού μονόλογου στην Ελλάδα και σημειώσαμε «είμαστε υποχρεωμένοι να ξεκινήσουμε από το είδος, για να μπορέσουμε να πλησιάσουμε το έργο. Και όχι μόνο γιατί είναι ο πρώτος που καλλιέργησε συστηματικά στον τόπο μας τον εσωτερικό μονόλογο, αλλά και γιατί τόσο πολύ έχει συνδέσει μαζί του τη συγγραφική του μοίρα, του αφοσιώθηκε με τέτοια αποκλειστικότητα, ώστε, εξετάζοντας τα χαρακτηριστικά του είδους, είναι σαν να μιλάμε ταυτόχρονα για το έργο του.» (Κ. Στεργιόπουλος «Η πεζογραφία του Στ. Ξεφλούδα και ο εσωτερικός μονόλογος», περ. *Εποχές*, τχ. 43, σ. 427).

Σημειώσαμε τον πλήρη τίτλο του έργου: *Άνθρωποι του μύθου. Τετράδια από τον πόλεμο της Αλβανίας* και υπογραμμίσαμε ότι πρόκειται για ένα ιδιότυπο ημερολόγιο, ένα τετράδιο με λυρική σημασία και αξία, στο οποίο ο δημιουργός εκφράζει «επώδυνη και εναγώνια κραυγή απελπισίας για τον πόλεμο και διαμαρτυρίας για την επικράτησή του». Άνθρωποι του μύθου είναι οι Έλληνες, οι στρατιώτες που έλαβαν μυθική όψη πάνω στα βουνά της Αλβανίας.

⁴ Βλ. ό.π. το iroesterzakis.doc.

Παρακολουθήσαμε το βίντεο [«Άξιον εστί. Η πορεία στο μέτωπο»](#), ενώ ακούγαμε τη φωνή του Μάνου Κατράκη στο κείμενο του Οδυσσέα Ελύτη. Επισκεφθήκαμε την [Ψηφιακή βιβλιοθήκη Ανέμη](#) και ξεφυλλίσαμε [ολόκληρο το μυθιστόρημα](#) του Στ. Ξεφλούδα. Διαβάσαμε κάποιες επιπλέον σελίδες για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε και να αντιληφθούμε καλύτερα τη θέση που διαμόρφωσε ο αφηγητής έναντι του τραύματος του πολέμου. Η επιλογή ήταν προσωπική των μαθητών, ενώ προτάθηκαν και οι σελίδες [6](#), [7](#), [8](#), [12](#), [33](#), [34](#), [69](#), [70](#) από τον εκπαιδευτικό. Οι σελίδες που προτάθηκαν στόχευαν στην κατανόηση του τραύματος του πολέμου σε σχέση με τις διαπροσωπικές σχέσεις.⁵

Προσπαθήσαμε να αναδείξουμε σκέψεις και συναισθήματα του αφηγητή με ερωτήσεις όπως: *Πού τοποθετείται χρονικά και τοπικά το απόσπασμα; Γιατί άραγε νύχτα; Πώς παρουσιάζονται τα δέντρα; Πώς περιγράφονται οι κινήσεις των στρατιωτών; Ποιες σκέψεις και ποια συναισθήματα καταγράφονται μέσα στο σκοτάδι; Ποιες λέξεις κυριαρχούν στο κείμενο; Πώς παρουσιάζεται ο άνθρωπος μέσα σε αυτή την ατμόσφαιρα; Ποια η στάση του αφηγητή; Ποιες σκέψεις του την φανερώνουν;*

Μέσα στο απόσπασμα ορίζεται ο πόλεμος. Εντοπίσαμε τον ορισμό και προσπαθήσαμε να τον σχολιάσουμε. Στη συνέχεια αναφερθήκαμε στον τρόπο με τον οποίο ο αφηγητής συνδέει την αντιπολεμική στάση του με το χρέος του απέναντι στην πατρίδα.⁶ Οι μαθητές κλήθηκαν να απαντήσουν στα ακόλουθα ερωτήματα: *Ποιες προτάσεις του κειμένου αναδεικνύουν τη στάση του απέναντι στην πατρίδα; Ποιο είναι το αξιακό σύστημα του αφηγητή; Τελικά με ποιον τρόπο παρουσιάζεται το ατομικό τραύμα στο κείμενο; Σήμερα πώς προσλαμβάνουμε τον πόλεμο; Ποιο αξιακό σύστημα διαμορφώνουμε απέναντι στην απειλή του πολέμου; Πώς προσλαμβάνουμε την έννοια του ήρωα και τον ηρωισμό;*

Ως ομάδα εκδηλώσαμε την επιθυμία να δημιουργήσουμε ένα πολυτροπικό κείμενο για το έργο το οποίο γνωρίσαμε. Έτσι δημιουργήσαμε μια παρουσίαση για το

⁵ Βλ. ό.π. το anuropimiou.doc.

⁶ Βλ. το αρχείο anuropimyuo3.doc.

απόσπασμα του βιβλίου, όπου προσπαθήσαμε να αποδώσουμε την ατμόσφαιρα συνδυάζοντας τον λόγο με την εικόνα και τον ήχο. Για τη δημιουργία της δουλέψαμε όλοι μαζί. Μοιράσαμε τις «αρμοδιότητες». Άλλος ανέλαβε το εικαστικό μέρος, άλλος το μουσικό, άλλος έγραψε τα κείμενα, άλλος έφτιαξε τις διαφάνειες, άλλος πρόσθεσε τα εφέ. Η σύνθεση έγινε από όλη την ομάδα. Η αισθητοποίηση του αποσπάσματος φανέρωσε την πρόσληψη του κειμένου από την ομάδα μας.⁷

3^η Ομάδα (4^η, 5^η και 6^η διδακτική ώρα)

Α. Κοτζιάς, [Πολιορκία](#) [απόσπασμα]

Διαβάσαμε το απόσπασμα από την [Πολιορκία](#) του Α. Κοτζιά. Ξεφυλλίσαμε το βιβλίο και διαβάσαμε το εισαγωγικό σημείωμα του συγγραφέα για το έργο. Σημειώσαμε τον υπότιτλο «Ο πόλεμος που άρχισε το 1943» και διαβάσαμε το [εισαγωγικό σημείωμα](#) του δημιουργού. Με αφήγηση (της εκπαιδευτικού) παρουσιάσαμε τον μύθο του μυθιστορήματος στην ομάδα και επικεντρωθήκαμε στο γεγονός του αποσπάσματος. Επισκεφτήκαμε την ιστοσελίδα για την Ελληνική Ιστορία του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού. Διαβάσαμε την εισαγωγή για την περίοδο της [Κατοχής](#) και την [Πείνα](#). Είδαμε το αφιέρωμα στη φωτογράφο [Βούλα Παπαϊωάννου](#). Ο φακός της φωτογράφου σταματά το χρόνο σε στιγμές που «δε θριαμβολογούν [αλλά] εκφράζουν οδύνη, αξιοπρέπεια, πίστη στην ανθρώπινη δύναμη» Με τη δική της ματιά αισθητοποιούμε την πείνα και αντιλαμβανόμαστε πώς «μέσα σε λίγους μήνες η Αθήνα μαστίζεται από την πείνα τόσο σκληρά όσο καμιά πόλη της κατακτημένης Ευρώπης, με εξαίρεση τα στρατόπεδα συγκέντρωσης». Σημειώσαμε την εξομολόγηση της δημοσιογράφου Ελένης Βλάχου στο ημερολόγιό της «Στο δρόμο κυκλοφορούν φαντάσματα, άνθρωποι με άτονο βλέμμα, με σκυμμένες πλάτες, κοκαλιασμένοι από το κρύο, αφανισμένοι από την πείνα... Καμιά φορά τους βλέπεις πεινασμένους χάρω στο πεζοδρόμιο. Είναι ζωντανοί, πεθαμένοι;».

⁷ Βλ. το [anuropitoymiuoyparousiasi2.doc](#).

Παρακολουθήσαμε [το βίντεο](#). Και στη συνέχεια θέσαμε τα ερωτήματα: Ποιο τραύμα (ατομικό ή συλλογικό) θεματοποιείται; Πώς καταγράφεται στην καθημερινότητα των δρόμων της Αθήνας στην περίοδο της Κατοχής; Πώς επιδρά στην ψυχοσύνθεση και τη συμπεριφορά των ηρώων; Στο επίκεντρο του προβληματισμού μας θέσαμε τη Μαργαρίτα. Εντοπίσαμε τη διαδοχή των πράξεών της και τη συμπεριφορά της.⁸ Η τελική αποφθεγματική διατύπωση του αφηγητή για τη Μαργαρίτα «στην καρδιά της η Μαργαρίτα δεν κρύβει αγάπη για κανέναν».⁹ αποτέλεσε στοιχείο σχολιασμού για την ομάδα. Θυμηθήκαμε και μια άλλη Μαργαρίτα της μεταπολεμικής λογοτεχνίας τη «Μαργαρίτα Περδικάρη» του Δ. Χατζή. Το διήγημα του Δ. Χατζή «Μαργαρίτα Περδικάρη» το διαβάσαμε στην Γ' φάση του σεναρίου και συγκρίναμε τις δύο διαφορετικές Μαργαρίτες. Έτσι κατανοήσαμε καλύτερα το τραύμα και τον ρόλο του στη διαμόρφωση και των ίδιων των υποκειμένων. Προσπαθήσαμε να κατανοήσουμε τα πρόσωπα του Μηνά και της Χριστίνας με βάση το απόσπασμα και σχολιάσαμε τη διαφορετικότητα της στιγμής σε σχέση με όλο το κείμενο και το ρόλο που έχει ο Μηνάς.¹⁰ Ένα πορτρέτο πολύ διαφορετικό από αυτό που σκιαγραφείται για τον αντήρωα Μηνά στο μυθιστόρημα. Σημειώσαμε χαρακτηρισμούς για τα τρία πρόσωπα για να αντιληφθούμε τις σχέσεις που διαμορφώνονται μεταξύ τους καθώς και τα τρία πρόσωπα βιώνουν ποικίλα τραύματα. Επισημάναμε το γεγονός ότι πολλά από τα τραύματα της Μαργαρίτας σήμερα πολλά παιδιά τα βιώνουν μέσα σε άλλη συγκυρία αλλά με το ίδιο πολλές φορές αποτέλεσμα. Και όπως σημειώσανε οι μαθητές «Μαργαρίτες» υπάρχουν και σήμερα.¹¹ Επισημάναμε τη στάση των περαστικών, οι οποίοι αναλαμβάνουν τον ρόλο του χορού της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας. Αναφερθήκαμε στη γλώσσα του αποσπάσματος και γενικότερα στη χρήση της γλώσσας από τον Α. Κοτζιά.

⁸ Βλ. ό.π. το αρχείο kotziasapospasma.pdf.

⁹ Βλ. το Margarita.pdf.

¹⁰ Βλ. το akotziasprosopa.pdf.

¹¹ Βλ. το margaritaeikona.ppt.

Αποφασίσαμε να φτιάξουμε για το απόσπασμα ένα βίντεο με το πρόγραμμα Windows Movie Maker.

Στο βίντεο αποτυπώσαμε το κείμενο όπως το «διαβάσαμε» ως ομάδα, με βάση τις δραστηριότητες του φύλλου εργασίας. Επιλέξαμε φωτογραφίες της Βούλας Παπαϊωάννου, καθώς η περιγραφή της μικρής Μαργαρίτας έφερε στη μνήμη μας συγκεκριμένες στιγμές τις οποίες αποτύπωσε ο φακός της, επιλέξαμε αποσπάσματα του κειμένου που συζητήσαμε. Η ανάγνωση των συμμαθητών μας και η κατάλληλη μουσική επιλογή ολοκλήρωσε τη δημιουργία του βίντεο.¹²

4η Ομάδα (4^η, 5^η και 6^η διδακτική ώρα)

Τατιάνα Γκρίτση- Μιλλιέξ, [Μια ιστορία της αντίστασης](#).

Διαβάσαμε το χρονικό [Μια ιστορία της αντίστασης](#) και, με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής του Μ. Τριανταφυλλίδη, το οποίο είναι διαθέσιμο στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, αποσαφηνίσαμε την έννοια [χρονικό](#) και προσδιορίσαμε τα βασικά χαρακτηριστικά του. Σημειώσαμε στα τετράδιά μας ότι το χρονικό «αντλεί από την καυτή ουσία της ζωής και είτε συμβαδίζει με το βίωμα είτε το παρακολουθεί από κοντά» (Α. Σαχίνης, *Νέοι Πεζογράφοι*). Στη συνέχεια διατρέξαμε (λόγω χρόνου) την εκπομπή από το [Ψηφιακό αρχείο της ΕΡΤ](#) το [Χρονικό της Εθνικής Αντίστασης \(επεισόδιο 12\)](#) που αναφέρεται στη συμμετοχή της νεολαίας στην Αντίσταση. Υπογραμμίσαμε ότι το ιστορικό γεγονός το οποίο η συγγραφέας καταγράφει το έζησε μαζί με άλλους συνομηλικούς της και για τον λόγο αυτόν έχει ιδιαίτερη συναισθηματική και ηθική σημασία για την ίδια.

Εντοπίσαμε τον τρόπο με τον οποίο το ιστορικό γεγονός μετουσιώνεται σε αφηγηματικό λόγο. Αναφερθήκαμε στις αφηγηματικές τεχνικές (αφήγηση, αφηγητή, εστίαση). Αναδείξαμε τον ρόλο [της μνήμης](#) (η σελίδα που μας ενδιαφέρει είναι η 165) και με ερωτήσεις όπως οι ακόλουθες: *ποια είναι τα πρόσωπα και ποια η ατομική*

¹² Βλ. ό.π. το αρχείο aleksandroskotzias.wmv.

εμπειρία τους που καταγράφεται; Η 17χρονη Ανθούλα πώς παρουσιάζεται στο χρονικό; Ποιο αξιακό σύστημα αναδεικνύεται στο χρονικό;

Αναδείξαμε τη συμβολή των νέων γυναικών στην Αντίσταση κατά των Γερμανών και σημειώσαμε πως πολλές [γυναίκες](#) πρόσφεραν στον αγώνα χωρίς ποτέ να γίνουν γνωστές. Αναφέραμε μαρτυρίες για γυναίκες στα χωριά της Κρήτης αφανείς, πολύτιμες ηρωίδες για τους μαθητές.

Είδαμε φωτογραφίες του φωτογράφου της Αντίστασης, Σπύρου Μελετζή. Η αναζήτηση στο διαδίκτυο οδήγησε στη δημιουργία μιας παρουσίασης με φωτογραφίες του όπου πρωταγωνιστεί η γυναίκα.¹³

Κατά την ανάγνωση του χρονικού, η μνήμη μας έφερε στο προσκήνιο τη χαρακτηριστική εικόνα [του νεκρού](#) και τους στίχους από [τον Επιτάφιο](#) του Γ. Ρίτσου (*Επιτάφιος*, XVII) αλλά και εικόνες από την εξέγερση του Πολυτεχνείου ([εδώ](#) και [εδώ](#)) (τις είχαμε δει και στις εκδηλώσεις του σχολείου για την επέτειο του Πολυτεχνείου).

Αναλαμβάνοντας το ρόλο του δημοσιογράφου-αυτόπτη μάρτυρα, παρουσιάσαμε την ιστορία της Ανθούλας και ανοίξαμε διάλογο για τους ήρωες και τον ηρωισμό.¹⁴ Θέσαμε τα ακόλουθα ερωτήματα: *Ποιον ορίζουμε ως ήρωα με βάση τη συλλογική και την ατομική μνήμη; Τι είναι ο ηρωισμός; Σήμερα πώς προσλαμβάνουμε την έννοια του ήρωα και τον ηρωισμό; Έχουμε ηρωίδες και σήμερα καθώς γυναίκες ηρωίδες υπήρξαν και θα υπάρξουν. Η ομάδα μας με αυτή τη σκέψη έγραψε ένα δίστιχο κάτω από τις φωτογραφίες με τις ηρωίδες.*¹⁵

5η Ομάδα (4^η, 5^η και 6^η διδακτική ώρα)

Ανδρέας Νενεδάκης, [Πατέρας και γιος](#)

Διαβάσαμε το βιογραφικό σημείωμα του [Ανδρέα Νενεδάκη](#). Αν και ο συγγραφέας ήταν Ρεθεμνιώτης, η ομάδα μας δεν τον γνώριζε. Η άγνοιά μας αποτέλεσε ένα

¹³ Βλ. το αρχείο eunikhantistasimeletzis.ppt.

¹⁴ Βλ. ό.π. το miaistoriatisantistasis.pdf.

¹⁵ Βλ. το αρχείο miaistoriatisantistasis23.ppt.

επιπλέον κίνητρο για να διαβάσουμε το κείμενό του, αλλά και να γνωρίσουμε το έργο του. Με την ανάγνωση του διηγήματος «Πατέρας και γιος»,¹⁶ σημειώσαμε την αφηγηματική του δύναμη, καθώς και τη συναισθηματική του εμπλοκή σε ό,τι αφηγείται. Ξεφυλλίσαμε τα δύο μυθιστορήματά του *Οι βουκέφαλοι* και *Άδεια Ηνιοχείας*. Τα δύο βιβλία είναι συνέχεια το ένα του άλλου και μέσα από τις σελίδες τους αναδεικνύεται η αγάπη και ο καημός του Α. Νενεδάκη για τον γενέθλιο τόπο του.

Επισημάναμε ότι το διήγημα «Πατέρας και γιος» ανήκει στη συλλογή δεκαπέντε διηγημάτων (ιστοριών, όπως λέει ο Νενεδάκης) με τον τίτλο *Η Αλισσάβη και άλλες ιστορίες*, τα οποία «καλύπτουν τον εικοστό αιώνα: το κοντραμπάντο του αλατιού το 22, την Κατοχή, το Ελ Αλαμείν, την εξορία, το Μακρονήσι, τη Χούντα, το Μάη του '68».

Μετά την ανάγνωση του κειμένου, σημειώσαμε ότι η αφήγηση διά μέσου της μνήμης μάς οδήγησε στις σελίδες της ιστορίας, όπου καταγράφονται τα μπλόκα των Γερμανών κατακτητών. Αναφερθήκαμε στο [μπλόκο της Κοκκινιάς](#) και, λόγω έλλειψης χρόνου, παρέπεμπα στο ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ, αλλά και στην ελληνική ταινία *Το μπλόκο* του Αδώνιδος Κύρου, με στόχο, όπως είπαμε, να δούμε κάποια πράγματα που μας ενδιέφεραν γενικότερα και ιδιωτικά πια, μετά τις Πανελλήνιες εξετάσεις.

Στη συνέχεια θέσαμε το ερώτημα: *Ποιο είναι το τραύμα (ατομικό και συλλογικό) που θεματοποιείται στο διήγημα;* Οι απαντήσεις μας δόθηκαν, αφού παρακολουθήσαμε και το βίντεο με τίτλο [Εκτελέσεις στην Κρήτη: Αστέρι, Αλικιανός, Κάντανος, Κοντομαρί](#). Επικεντρωθήκαμε στα πρόσωπα, στις εμπειρίες τους, στα προσωπικά τραύματα ως αποτέλεσμα των τραυματικών ιστορικών γεγονότων. Ενδεικτικά ερωτήματα που θέσαμε: *Ποια είναι τα πρόσωπα του διηγήματος και ποια η ατομική τους εμπειρία; Με ποιο τρόπο η ατομική εμπειρία*

¹⁶ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων τον υποφάκελο synodeytikoynliko, όπου βρίσκεται το αρχείο andreasnenedakispaterskaiigios.pdf.

σχετίζεται με τον ιστορικό λόγο για τα γεγονότα; Πώς αντιμετωπίζεται το τραύμα από τον αφηγητή; Πώς θα σκιαγραφούσαμε τον πατέρα και τον γιο; Συνθέσαμε την προσωπογραφία τους και τονίσαμε την αξία της οικογένειας.¹⁷ Ποιο αξιακό σύστημα αναδεικνύεται με αφορμή το κείμενο; Ποιες σκέψεις μάς γεννιούνται καθώς διαβάζουμε την ιστορία;

Καταγράψαμε το γεγονός ως πρακτική των Γερμανών κατακτητών στην Κρήτη, όπως και σε άλλα μέρη της Ελλάδας, η οποία είχε στόχο να κάμψει το φρόνημα των Ελλήνων χωρίς αποτέλεσμα. Μέσα από τον διάλογο που προέκυψε, τονίσαμε ότι οι δεσμοί αίματος σε δύσκολες καταστάσεις ενδυναμώνονται. Γενικότερα σημειώσαμε τη δύναμη της ανθρωπιάς, η οποία σμιλεύεται με τον αγώνα για ελευθερία.

Αναρωτηθήκαμε πώς θα μεταφερότανε αφηγηματικά η ιστορία από μια γυναίκα,¹⁸ καθώς και τον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνεται σήμερα το κείμενο. Ακόμη, μας απασχόλησε ο γενικότερος τρόπος πρόσληψης αυτών των ιστορικών γεγονότων, όπως και η στάση μας απέναντι σε αυτές τις θυσίες. Διαβάσαμε ένα απόσπασμα από το διήγημα του Γ. Ιωάννου «† 13-12-43» σχετικά με την αντιμετώπιση των γεγονότων από μια ομάδα τωρινών συμπολιτών μας.

Με την ολοκλήρωση της Β' φάσης της κυρίως ανάγνωσης, η αξιολόγηση έγινε με κριτήριο το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή των μαθητών, με λόγο προφορικό και γραπτό. Ο λόγος αξιολογήθηκε κυρίως ως προς το περιεχόμενο, αλλά και ως προς τη δομή και τη διατύπωση. Αξιολογήθηκαν ακόμη η ευρύτητα των αντιλήψεων αλλά και η συνδυαστική ικανότητα του μαθητή, καθώς και η συνεργασία των μαθητών στην ομάδα με τα μέλη των άλλων ομάδων και με τη διδάσκουσα.

Η ολοκλήρωση της Β' φάσης υπογράμμισε ότι οι μαθητές κατανόησαν

- τον τρόπο με τον οποίο η λογοτεχνική αφήγηση εντάσσει την ατομική εμπειρία σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο, και στη συνέχεια τον τρόπο

¹⁷ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο giakoumiskaigios.pdf.

¹⁸ Βλ. ό.π. το miagnaikeiaafigisi.pdf.

με τον οποίο το τραύμα ή τα τραύματα που προκαλούνται από την ιστορία μετουσιώνονται σε λογοτεχνικό λόγο,

- τον ρόλο της μνήμης (ατομικής/ συλλογικής) και τη σχέση της με το τραύμα στη διαμόρφωση της ερμηνείας των γεγονότων,
- τον τρόπο και τα μέσα με τα οποία η λογοτεχνική αφήγηση χρησιμοποιεί στη διαχείριση και μετάπλαση του ιστορικού παρελθόντος.

Γ' Φάση. Μετά την ανάγνωση

7^η διδακτική ώρα

Στην ολομέλεια της τάξης παρουσιάστηκε το διήγημα του Δημήτρη Χατζή «Μαργαρίτα Περδικάρη». Έγινε σύντομη αναφορά στην υπόθεση του διηγήματος και έγιναν κάποιες πρώτες παρατηρήσεις. Στη συνέχεια, σημειώσαμε το motto του διηγήματος «...και τιμήν εσύ θρήνων Έκτορα θε νάχεις/ όπου σέβας και δάκρυα θα τιμούν το αίμα/ όσο για την πατρίδα εχύθη κι ως ότου ο ήλιος/ θε ν' αχτινοβολεί στις συμφορές του ανθρώπου...» και αναρωτηθήκαμε τι κοινό μπορεί να έχουν ο ομηρικός Έκτορας και η Μαργαρίτα της Κατοχής και της Αντίστασης. Υπογραμμίσαμε ότι ο Έκτορας, ενώ ξέρει ενδόμυχα το αποτέλεσμα της μάχης, πηγαίνει στη μοιραία μάχη, καθώς πιστεύει ότι η προσωπική αξιοπρέπεια μπορεί και πρέπει να σώζεται στην προοπτική ενός καλύτερου κόσμου. Αυτό το σημείο αξιοπρέπειας και μοναχικότητας θεωρήσαμε ότι συνδέει τον Έκτορα με τη Μαργαρίτα. Η συνειδητή θυσία του μοναχικού Έκτορα και η αντίστοιχη της Μαργαρίτας, είχαν ένα κοινό στόχο: την υπέρβαση ενός κόσμου φθαρμένου για να έρθουν πιο κοντά στο όραμα και την ελπίδα ενός καλύτερου κόσμου.

Στη συνέχεια ακολούθησε καταιγισμός ερωτήσεων: *Ποια τα πρόσωπα της ιστορίας; Πού τοποθετείται η ιστορία και ποιο το χρονικό-ιστορικό πλαίσιο της; Ποιο το τραύμα ή τα τραύματα που τα πρόσωπα βιώνουν; Πώς θα σκιαγραφήσουμε τα πρόσωπα της οικογένειας Περδικάρη; Φτιάξαμε το πορτρέτο της Μαργαρίτας. Σημειώσαμε στον πίνακα λέξεις για τη Μαργαρίτα «δασκάλα, δίδαξε και διδάχτηκε από*

τους μαθητές της, μοναχική, απελπισμένη, απέκτησε μια μικρούλα ελπίδα μέσα στη μεγάλη ελπίδα των ανθρώπων... Έτσι έγινε αναφορά στα βασικά χαρακτηριστικά της οικογένειας της Μαργαρίτας και δόθηκε έμφαση στα σημεία όπου

- η Μαργαρίτα κοινωνεί μέσα από τους μαθητές της τον πόνο και την ελπίδα, έπαψε να φοβάται τους ανθρώπους και ήρθε πιο κοντά τους.
- γνωρίστηκε με την Αγγελικούλα και το Νικόλα και άρχισε η μαθητεία της στο αύριο και την ελπίδα.
- αποφάσισε να αγωνιστεί κατά των κατακτητών
- στον τρόπο που συλλαμβάνεται από τους Γερμανούς η εικοσάχρονη δασκάλα και θυσιάζεται για τη λευτεριά.

Στη συνέχεια παρακολουθήσαμε στο [Ψηφιακό αρχείο της ΕΡΤ](#) ένα [απόσπασμα](#) της συνέντευξης του Δ. Χατζή στον Φρέντν Γερμανό, στο οποίο εξομολογείται τι σημαίνει η Μαργαρίτα για τον ίδιο (19.25'-19.55'). Δώσαμε έμφαση στα σημεία 19.53', 25.00-26.22', 28.00- 28.22', 36.00' και 42.08' ακόμη, είδαμε το τέλος της θεατρικής παράστασης του έργου του Γ. Σταύρου [«Καληνύχτα Μαργαρίτα»](#) (18.00'-23.48').

Η ολομέλεια της τάξης αποφάσισε να δημιουργήσει ένα μικρό βίντεο με στόχο να αποτυπώσουμε ό,τι προσλάβουμε από την ανάγνωση του διηγήματος του Δ. Χατζή «Μαργαρίτα Περδικάρη». ¹⁹ Αφού μοιραστήκαν οι αρμοδιότητες, δουλέψαμε και πάλι σε ώρες διαλειμμάτων, αλλά και σε μία επιπλέον ώρα. Χρησιμοποιήσαμε το εργαστήριο της πληροφορικής, αλλά και τους φορητούς υπολογιστές των μαθητών και της εκπαιδευτικού. Δύο μαθητές ανέλαβαν την τελική σύνθεση και επεξεργασία του βίντεο. Χρησιμοποιήσαμε το πρόγραμμα Windows Movie Maker. Το αποτέλεσμα της δουλειάς μας αναρτήθηκε και στο ιστολόγιο (blog) του μαθήματος. Δόθηκε το φύλλο εργασίας για την επόμενη ώρα, που θα αποτελούσε τον επίλογο του σεναρίου.

¹⁹ Βλ. ό.π. το αρχείο margaritaperdikari.wmv.

8^η διδακτική ώρα

Ο «δημιουργικός» επίλογος

Ασχοληθήκαμε με τον Πόλεμο του '40, την Κατοχή και την Αντίσταση. Διαβάσαμε σελίδες και γνωρίσαμε τον τρόπο με τον οποίο η λογοτεχνική γραφή κατέγραψε τραύματα τα οποία διέσωσε και φύλαξε η μνήμη. Θέσαμε τα ακόλουθα ερωτήματα: *Τι μας έδωσε το σενάριο; Τι είναι για μας σήμερα ο ηρωισμός; Υπάρχουν σήμερα ήρωες;* Προκειμένου να απαντήσουμε με ένα διαφορετικό τρόπο και να μην επαναλαμβανόμαστε, αποφασίσαμε να ακολουθήσουμε μια άσκηση δημιουργικής γραφής κατά την διάρκεια της τελευταίας ώρας του σεναρίου.

Μοιράσαμε το φύλλο εργασίας στο οποίο υπήρχαν δύο φωτογραφίες και οι μαθητές σχημάτισαν ζεύγη. Κάθε ζευγάρι επέλεξε μία φωτογραφία. Στη συνέχεια, κάθε μέλος του ζευγαριού έγραψε μια λέξη την οποία σκέφτηκε όταν είδε τη φωτογραφία, και το επόμενο βήμα μας ήταν η σύνθεση ενός δίστιχου από κάθε μαθητή, το οποίο έπρεπε να περιλαμβάνει την λέξη που αρχικά σημείωσε. Μετά το πρώτο ξάφνιασμα ακολούθησε η «συγγραφή» των διστίχων. Ικανοποίηση, χαμόγελα αλλά και ευαισθησία κυριάρχησαν στην αίθουσα διδασκαλίας. Το επόμενο βήμα ήταν να ταυτιστεί ένα μέλος του ζευγαριού με τη μεγάλη γενιά (γεροντότερος) το άλλο μέλος με τη νέα γενιά (νεότερος), ώστε να δημιουργήσουν από έναν ήρωα, στον οποίο έπρεπε να δώσουν όνομα, ηλικία, ένα έντονο γνώρισμα του χαρακτήρα του και μια φράση την οποία συνήθιζε ο ήρωας να λέει. Στη συνέχεια, γράψαμε μια παράγραφο υποθέτοντας ότι ο χρόνος της ιστορίας μας είναι η επομένη του ολοκαυτώματος των Ανωγείων. Οι γεροντότεροι έπρεπε να χρησιμοποιήσουν α' πρόσωπο και οι νεότεροι β' πρόσωπο. Τα ζευγάρια δεν είχαν καμιά συνεργασία μεταξύ τους. Στη συνέχεια, διαβάσαμε τις παραγράφους ανά ζευγάρι. Οι παράγραφοι ταίριαζαν και έτσι δημιουργήθηκαν αρκετές μικρές ιστορίες. Στο τέλος, τα δίστιχα μαζί με τις άλλες εργασίες αναρτήθηκαν στο ιστολόγιο του μαθήματος.

Η εργασία της τελευταίας διδακτικής ώρας του σεναρίου έδειξε ότι οι μαθητές κατανόησαν τον στόχο του σεναρίου.²⁰ Κατανόησαν τις έννοιες «τραύμα» και «μνήμη» και την μεταξύ τους σχέση και κυρίως ότι η ιστορία μπορεί να επιδράσει στην προσωπική ζωή των ηρώων με διάφορους τρόπους. Κατά συνέπεια και η ερμηνεία των γεγονότων και η διαχείριση της μνήμης μπορεί να είναι διαφορετικές, ανάλογα με τα υποκείμενα τα οποία ερμηνεύουν τα πρώτα και διαχειρίζονται τη δεύτερη.

---

²⁰ Βλ. ό.π. το αρχείο tekmiria.pdf.

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Α' φάση πριν την ανάγνωση (κοινό)

Ακολουθούμε τα εξής βήματα:

Επισκεπτόμαστε [το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#), που είναι διαθέσιμο από την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα. Στόχος μας να ορίσουμε τις έννοιες [μνήμη](#) και [τραύμα](#).

Θυμούμαστε [την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο](#) μέσα από τον επίσημο διαδικτυακό τόπο για την Ελληνική Ιστορία του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού. Μας ενδιαφέρουν ιδιαίτερα τα χρόνια 1940-1945, Πόλεμος, Κατοχή, Αντίσταση. Τα κείμενα των πηγών αναδεικνύουν την έννοια του τραύματος και την εγχάραξη του στη μνήμη.

Γνωρίζουμε το έργο των φωτογράφων: [Σπύρος Μελετζής](#), [Κώστας Μπαλάφας](#), [Βούλα Παπαϊωάννου](#). Στόχος μας μέσω του φωτογραφικού φακού να αισθητοποιήσουμε το ήθος μιας γενιάς στον πόλεμο και στα μετόπισθεν.

Ξεφυλλίζουμε τα βιβλία:

Αποστολίδου, Βενετία, *Τραύμα και μνήμη, η πεζογραφία των πολιτικών προσφύγων*, Πόλις, Αθήνα 2010, (κυρίως το εισαγωγικό κεφάλαιο)

Καστρινάκη, Αγγέλα, *Η λογοτεχνία στην ταραγμένη δεκαετία 1940-1950*, Πόλις, Αθήνα 2005,(το εισαγωγικό κεφάλαιο).

Παρακολουθούμε το βίντεο [Πόλεμος, Κατοχή, Δεκεμβριανά, Μεταπολεμικά χρόνια](#)

Διαβάζουμε το ποίημα του [Γ. Σεφέρη, Τελευταίος σταθμός](#).

Με την ολοκλήρωση των βημάτων μπορούμε να συζητήσουμε βάσει των ερωτημάτων:

Ποιο είναι το τραύμα που ως θέμα εντοπίσαμε στα κείμενα που είδαμε;

Με ποια ιστορικά γεγονότα σχετίζεται;

Πώς διαπλέκονται η ατομική και συλλογική εμπειρία και με ποιο σκοπό;

Πώς το τραύμα μπορεί να διαμορφώσει την προσωπική ζωή των ηρώων;

Ορίζουμε έναν μαθητή ως συντονιστή της συζήτησης και δύο μαθητές ως γραμματείς να κρατούν «πρακτικά» (σημειώσεις) από τη συζήτηση.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΑΝΑΓΝΩΣΗ)

1η ομάδα (4η και 5η και 6η διδακτική ώρα)

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ, [ΑΠΡΙΛΗΣ](#)

Ο *Απρίλης* (1946) περιέχει αναμνήσεις του συγγραφέα από την παιδική και τη νεανική του ηλικία, ενώ στο δεύτερο μέρος του αναφέρεται στον πόλεμο του '40. Οι σελίδες αυτού του βιβλίου, γράφει ο Τερζάκης, «είναι σταθμοί μιας ζωής που ορίζεται από τρεις πολέμους, τους τρεις πολέμους που στέκονται ορόσημα της γενιάς μου. Ο πρώτος μάς βρήκε παιδιά, ο δεύτερος έφηβους, ο τρίτος άντρες».

Ο συγγραφέας στο απόσπασμα δίνει μια εικόνα από τον ελληνοϊταλικό πόλεμο, που σε πρώτη προσέγγιση φαίνεται να είναι μια ειρηνική ανάπαυλα, αλλά στο βάθος αποτελεί μια σπαραχτική αντιπολεμική κραυγή.

Ας φανταστούμε ότι το απόσπασμα ανεβαίνει στη θεατρική σκηνή. Με βάση τις δύο πρώτες παραγράφους του κειμένου περιγράψουμε τα σκηνικά και τα κοστούμια των προσώπων.

Τι μουσική επένδυση θα επιλέγαμε;

Πώς θα αποδίδαμε την ατμόσφαιρα; Τι υλικό μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για να την αποδώσουμε;

Πρωταγωνιστές στο απόσπασμα είναι ο Μελετίου και ο τραυματίας φαντάρος.

Ας συνθέσουμε την προσωπογραφία του καθενός. (εξωτερικά χαρακτηριστικά και στοιχεία ήθους)

Ο ζωγράφος του 1940 [Αλέξανδρος Αλεξανδράκης](#) έδωσε πολλές μορφές στους ήρωες στρατιώτες του 1940.

Επιλέξτε δύο από τους πίνακες του που κατά τη γνώμη σας αντιπροσωπεύουν τον ανώνυμο τραυματία φαντάρο. Τοποθετείστε τους σε δύο διαφάνειες.

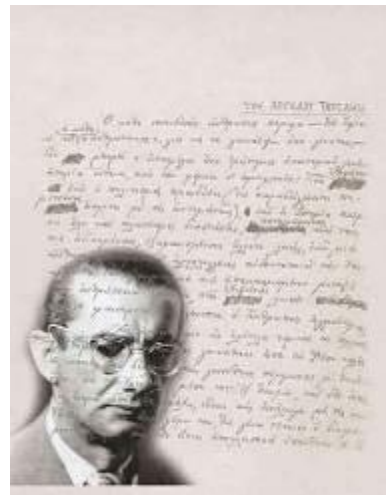

Το απόσπασμα τελειώνει με τις φράσεις : «Λοιπόν, είδατε βρε παιδιά, τι απλοί που είναι οι ήρωες; Ούτε που τον πιάνει το μάτι σου αυτόν εδώ. Κι όμως!» (Α. Τερζάκης, *Απρίλης*).

Υπομνηματίζουμε ψηφιακά τις υπογραμμισμένες λέξεις με κείμενα από τη νεοελληνική λογοτεχνία ή την ευρωπαϊκή.

Γράφουμε με το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου ένα κείμενο δύο παραγράφων για τους ήρωες και τον ηρωισμό. Απαντάμε στα ερωτήματα: πώς η συλλογική μνήμη διαμορφώνει την εικόνα του ήρωα; πώς διαμορφώνεται ο ήρωας από τον καθένα μας; Ποιοι παράγοντες καθορίζουν και συνδιαμορφώνουν την εικόνα του ήρωα;

Οι εργασίες μας θα αναρτηθούν και στο ιστολόγιο του μαθήματος.

2η Ομάδα (4η και 5η και 6η διδακτική ώρα)

ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ, [ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ](#).

Στο βιβλίο του Στ. Ξεφλούδα, *Άνθρωποι του μύθου. Τετράδια από τον πόλεμο της Αλβανίας*, ο αφηγητής ζει τα περιστατικά του πολέμου και καταγράφει τις εσωτερικές αντιδράσεις που αυτά του προκαλούν. Χρησιμοποιεί τη μέθοδο του εσωτερικού μονολόγου και προσπαθεί να διαπραγματευτεί τις συνέπειες των τραυματικών εμπειριών του πολέμου αλλά και να συμφιλιωθεί με το παρελθόν του στα βουνά της Αλβανίας.

Επισκεπτόμαστε την [Ψηφιακή βιβλιοθήκη Ανέμη](#). Από το έργο του Στ. Ξεφλούδα, *Άνθρωποι του μύθου*, διαβάζουμε τις σελίδες [6](#), [7](#), [8](#), [12](#), [33](#), [34](#), [69](#), [70](#).

Μπορούμε να εντοπίσουμε το τραύμα ή τα τραύματα στα πρόσωπα του άντρα και της γυναίκας (σελ. 6-8) που περνάνε στην αφήγηση; Πώς αντιμετωπίζονται;

Ο αφηγητής στο απόσπασμα που έχουμε, αλλά και στη σελ. 12, σημειώνει «Όμως αυτός ο πόλεμος είναι δίκαιος...» ενώ στη σελ. 33-34 σημειώνει «ο πόλεμος είναι φριχτός... δεν μπορεί να είμαστε άνθρωποι αφού ολόκληροι γίναμε πόλεμος... δεν μπορούμε να μην δεχτούμε ότι ο πόλεμος είναι φριχτός και σκοτεινός όπως η κόλαση .... Γι' αυτό πολεμούμε. Δεν μπορεί μια μέρα οι άνθρωποι που πολέμησαν να φτειάζουν αυτό τον καινούριο κόσμο...»

Ο πόλεμος του '40 ως τραύμα: Πώς παρουσιάζεται από τον αφηγητή; Πώς η συγκεκριμένη ατομική εμπειρία μπορεί να συσχετιστεί με τον ιστορικό λόγο για τα γεγονότα;

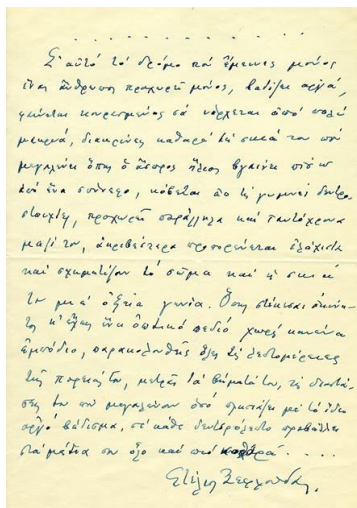
Με το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου γράφουμε ένα κείμενο δύο παραγράφων. Ας θέσουμε ως τίτλο του κειμένου μας «πως τόσος πόνος τόση ζωή/πήγαν στην άβυσσο /για ένα πουκάμισο αδειανό για μιαν Ελένη » (Γ. Σεφέρης, Ελένη)

Για τον πόλεμο του '40 υπάρχουν βίντεο που μπορούμε να παρακολουθήσουμε και να μας βοηθήσουν στη σύνταξη του παραπάνω κειμένου. Ας δούμε ενδεικτικά αποσπάσματα από το [«Αφιέρωμα στην 28^η Οκτωβρίου»](#)

Δημιουργούμε μια παρουσίαση (PowerPoint) για το απόσπασμα του έργου του Στ. Ξεφλούδα, *Άνθρωποι του μύθου*. Χρησιμοποιούμε πίνακες ζωγραφικής ή φωτογραφίες με αντιπολεμικό περιεχόμενο. Ενσωματώνουμε την κατάλληλη μουσική.

Οι εργασίες μας θα αναρτηθούν και στο ιστολόγιο του μαθήματος.

3η ομάδα (4η και 5η και 6η διδακτική ώρα)

Α. Κοτζιάς, [Πολιορκία](#)

Το έργο του Α. Κοτζιά, *Πολιορκία*, έχει τον υπότιτλο *Ο πόλεμος που άρχισε το 1943*. Στο προλογικό σημείωμά του ο συγγραφέας υπογραμμίζει «Στα 1943 άρχισε στην πατρίδα μας ένας πόλεμος. Μέσα στην καθολική, τη μεγάλη σφαγή που συνάρπαζε και θέρμαινε τότε τις καρδιές και τα πνεύματα, ετούτα τα «τοπικά», τα «επεισοδιακά», αγνοήθηκαν, σχεδόν απορριγμένα στο περιθώριο... Οπωσδήποτε αυτός ήταν ο δικός μας πόλεμος. Γίνηκε εδώ, μέσα στις εστίες, και με το δικό μας αίμα καταβλήθηκε το βαρύ του αντίτιμο. ...η φάση που μας απασχολεί ξετυλίχτηκε όλη μέσα στα σπίτια μας, μέσα στους δρόμους, στα δωμάτια, στα κρεβάτια μας. Έτσι, η ψυχολογία του «πεδίου της μάχης», που, κατά κάποιον τρόπο είναι βολική και ησυχαστική πρόσκοφτε ολοένα στη «μαρτυρική» επάνοδο της καθημερινότητας, ίσως για να κάνει τη δοκιμασία πιο δύσκολη. Εδώ, γνωριζόμαστε και σφαχθήκαμε.»

Το μυθιστόρημα του Α. Κοτζιά *Πολιορκία* παρουσιάζει ένα σκοτεινό κόσμο και ταυτόχρονα καταγράφει, με ευαισθησία, μικρά καθημερινά γεγονότα που αναδεικνύουν αισθήματα ανθρωπιάς, που αποδίδονται ακόμη και στον αντιήρωα Μηνά και τη γυναίκα του, Χριστίνα.

Στο απόσπασμα ο Μηνάς και η Χριστίνα μπροστά στην τραγική εικόνα της νεκρής μητέρας και της ξυπόλητης, παγωμένης, μικρής κόρης που θρηνεί, συμπάσχουν και αποφασίζουν να πάρουν στο σπίτι τους το ορφανό κορίτσι, τη Μαργαρίτα.

Η Μαργαρίτα γίνεται η πρωταγωνίστρια του αποσπάσματος. Εντοπίζουμε τις διαδοχικές πράξεις και τη συμπεριφορά της στο κείμενο. [Χρωματίζουμε τη γραμματοσειρά](#) και την αλλάζουμε κάθε φορά που συναντάμε μια πράξη ή συμπεριφορά της Μαργαρίτας.

Ποια παρατήρηση μπορούμε να κάνουμε στο τέλος;

«Στην καρδιά της η Μαργαρίτα δεν κρύβει αγάπη για κανέναν». Γράφουμε με το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου μια παράγραφο, σχολιάζοντας την αποφθεγματική διατύπωση του αφηγητή.

Τώρα προσπαθούμε να σκιαγραφήσουμε το χαρακτήρα της λαμβάνοντας υπόψη τα πολλαπλά και έντονα τραύματα που η Μαργαρίτα έχει βιώσει. (θάνατος της μητέρας, πείνα, ξένο οικογενειακό περιβάλλον)

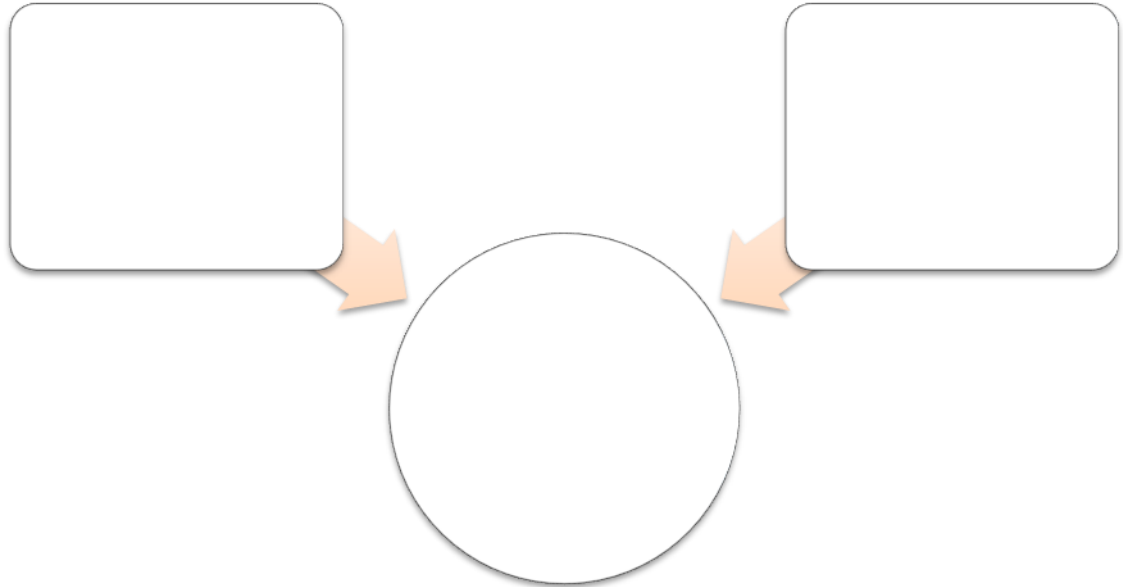
Αναζητούμε μια απεικόνιση (ζωγραφικής, χαρακτικής, γλυπτικής) για το χαρακτηρισμό μας. Την παρουσιάζουμε σε διαφάνεια.

Ο Μηνάς και η Χριστίνα Παπαθανάση είναι το ζευγάρι που είδαμε ότι πόνεσε τη μικρή ορφανή και την πήρε στο σπίτι του. Αν και στο σύνολο του έργου είναι μορφές αντηρωικές και ιδιαίτερα ο Μηνάς, παραστρατιωτικός συνεργάτης των Γερμανών, η εικόνα που παρουσιάζουν στο απόσπασμα είναι διαφορετική.

Η εικόνα, μετά την αναχώρηση του σκουπιδιάρη, της Μαργαρίτας που «απόμεινε μόνη...» της Χριστίνα «που την είχαν πνίξει τα δάκρυα» οδήγησε το Μηνά που «σίμωσε κι έγειρε πάνω από το μισόγυμνο πλατάκι που αναρριγούσε. – Έλα μαζί μου στο σπίτι. Θα σου δώσω να φας»

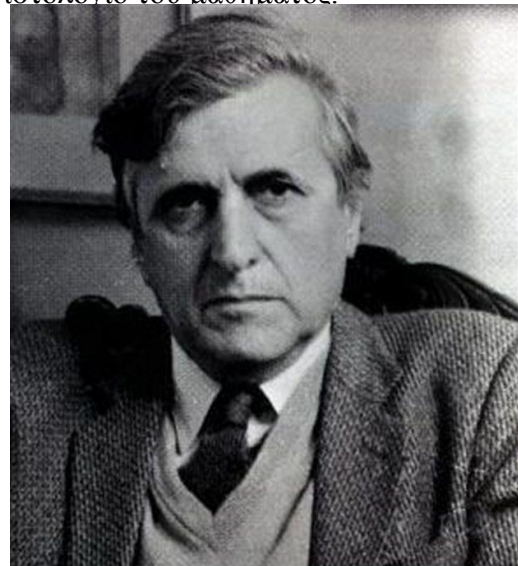
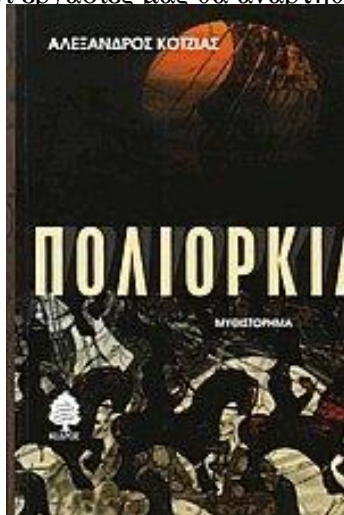
Φτιάχνουμε το πορτρέτο του ζευγαριού. Γράφουμε με το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου δύο παραγράφους για τους χαρακτήρες. Στη συνέχεια γράφουμε χαρακτηριστικές λέξεις για τα πρόσωπα του Μηνά και τις Χριστίνας και τις τοποθετούμε στους κύκλους.

Στον τρίτο κύκλο τοποθετούμε χαρακτηριστικές λέξεις που δηλώνουν τη στάση της Μαργαρίτας απέναντί τους.

Φτιάχνουμε ένα βίντεο για την *Πολιορκία* (απόσπασμα) του Α. Κοτζιά.

Οι εργασίες μας θα αναρτηθούν και στο ιστολόγιο του μαθήματος.

4η ομάδα (4η και 5η και 6η διδακτική ώρα)

Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ, [Μια ιστορία της αντίστασης](#)

Επισκεπτόμαστε την ιστοσελίδα για την Ελληνική Ιστορία του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού. Συγκεκριμένα, πλοηγούμαστε στις σελίδες, η εμπλοκή της Ελλάδας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το κεφάλαιο [της Αντίστασης](#) και από τις πηγές την αναφορά στις [γυναίκες](#).

Οι πληροφορίες που αντλούμε από τις προηγούμενες σελίδες, η παρουσίαση που δημιουργούμε ως αποτέλεσμα της πλοήγησης μας στο διαδίκτυο με [φωτογραφίες](#), όπου πρωταγωνίστριες είναι γυναίκες της Εθνικής Αντίστασης του Σπύρου Μελετζή και το χρονικό «Μια ιστορία της αντίστασης» της Τατιάνας Γκρίτση-Μιλλιέξ αποτελούν την αφορμή για να αναρωτηθούμε: με ποιο τρόπο η γυναίκα στα χρόνια της Κατοχής βιώνει την Ιστορία;

Με τη βοήθεια του προγράμματος επεξεργασίας κειμένου γράφουμε ένα κείμενο περίπου 100 λέξεων.

Η Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ καταθέτει στο χρονικό της το προσωπικό βίωμα με συναισθηματική φόρτιση. Εμείς με την ανάγνωση βιώνουμε την έντονη συναισθηματική φόρτιση.

Ας φανταστούμε ότι είμαστε δημοσιογράφοι και μεταδίδουμε την είδηση. Γράφουμε το κείμενο χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου.

Η 17χρονη Ανθούλα θυσιάστηκε για την πατρίδα και την ελευθερία. Έγινε ηρώida. Γυναίκες-ηρώιδες είναι, ήταν και θα είναι πολλές. [Στην παρουσίαση](#) βλέπουμε κάποιες μορφές ηρωίδων.

Ο καθένας μας επιλέγει μία από τις εικόνες. Εκείνη που τον συγκινεί. Γράφουμε μία λέξη που ήρθε στη σκέψη μας βλέποντας την εικόνα.

Το επόμενο βήμα μας είναι να γράψουμε ένα δίστιχο για την εικόνα, που να περιλαμβάνει τη λέξη που μόλις σημειώσαμε.

Οι εργασίες μας θα αναρτηθούν και στο ιστολόγιο του μαθήματος

5η ομάδα (4η και 5η και 6η διδακτική ώρα)

Ανδρέας Νενεδάκης, «Πατέρας και γιος»

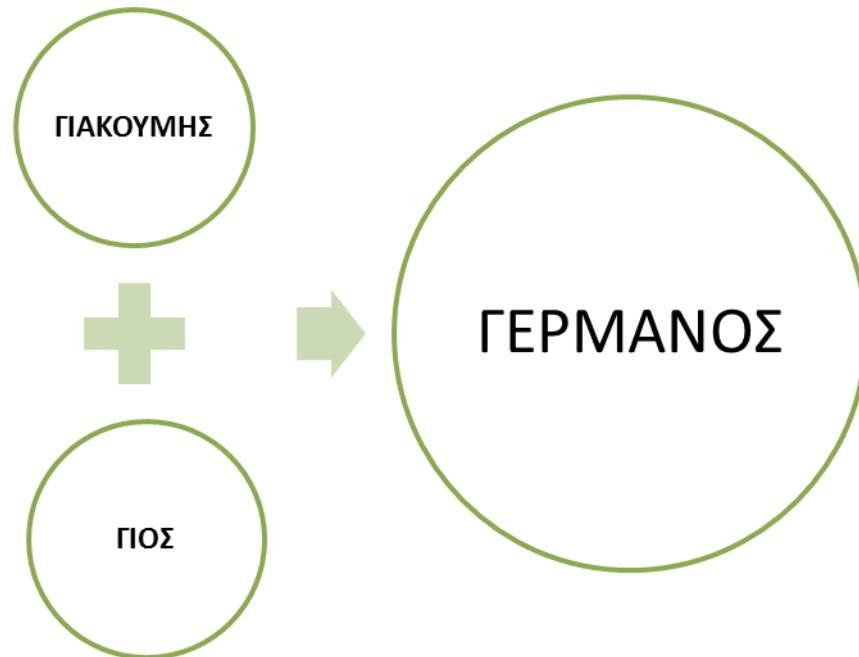
Παρακολουθούμε [ένα απόσπασμα](#) από το ντοκυμαντέρ της ΕΡΤ *Χρονικό της εθνικής αντίστασης*. Βλέπουμε τις [φωτογραφίες](#) (σελ. 26 -36) οι οποίες αναφέρονται στην αντιμετώπιση των αγωνιστών από τους Γερμανούς κατακτητές.

Σημειώνουμε σκέψεις , συναισθήματα ή ερωτήματα που μας γεννήθηκαν.

Τα βασικά πρόσωπα της ιστορίας είναι ο γερο-Γιακουμής (πατέρας) και ο νεαρός γιος. Ας φτιάξουμε την προσωπογραφία τους. (εξωτερικά χαρακτηριστικά και στοιχεία ήθους).

Απέναντί τους, ο Γερμανός αξιωματικός. Ας φτιάξουμε την προσωπογραφία του. Πώς εξηγείται άραγε η μεταστροφή του; «Φύγετε και οι δύο αμέσως. Φύγετε από μπροστά μου.»

Ας προσπαθήσουμε να αφηγηθούμε την ιστορία αρκετά χρόνια μετά. Την αφηγούμαστε χρησιμοποιώντας το προσωπείο της γυναίκας του γερο-Γιακουμή και μάνας του νεαρού γιου του. Χρησιμοποιούμε το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου.

Οι εργασίες μας και στο ιστολόγιο του μαθήματος

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΚΟΙΝΟ)

Μετά την ανάγνωση

8η διδακτική ώρα

Ολοκληρώνουμε το σενάριο με τον τίτλο «Πόλεμος-Κατοχή-Εμφύλιος: μνήμη και τραύμα στη μεταπολεμική πεζογραφία» Γνωρίσαμε τον τρόπο ή τους τρόπους παρουσίασης του τραύματος και τον καθοριστικό ρόλο της μνήμης. Συζητήσαμε και προβληματιστήκαμε για τον ήρωα και τον ηρωισμό στη μάχη και στα μετόπισθεν, για την αντίσταση και τον αγώνα για τα ιδανικά, για την ιδεολογία. Αναρωτηθήκαμε με το στίχο του Γ. Σεφέρη «πως τόσος πόνος τόση ζωή/ πήγαν στην άβυσσο /για ένα πουκάμισο αδειανό για μιαν Ελένη » και τώρα ήρθε η ώρα του δημιουργικού αναστοχασμού.

Α.

Παρατηρούμε τις φωτογραφίες που μας δίνονται. Ανά δύο (ζευγάρι) επιλέγουμε μία.

Βήμα 1^ο σημειώνουμε στο τετράδιό μας τη λέξη που έχουμε στη σκέψη μας καθώς την παρατηρούμε.

Βήμα 2^ο Γράφουμε ένα δίστιχο που θα περιλαμβάνει τη λέξη που σημειώσαμε.

Βήμα 3^ο Επιλέγουμε από το ζευγάρι ποιος θα είναι ο γεροντότερος και ποιος ο νεότερος.

Βήμα 4^ο Ο καθένας (γεροντότερος ή νεότερος) φτιάχνουμε έναν ήρωα. Του δίνουμε όνομα, ηλικία, ένα έντονο χαρακτηριστικό και μια χαρακτηριστική έκφραση που συνηθίζει να λέει.

Βήμα 5^ο Ο γεροντότερος σε α' πρόσωπο γράφει την επομένη του ολοκαυτώματος των Ανωγείων. Ο νεότερος επίσης την επομένη του ολοκαυτώματος

των Ανωγείων, αλλά σε β' πρόσωπο. Γράφουμε ο καθένας μόνος του και όχι σε συνεργασία για 15 λεπτά.

Ανακοινώνουμε τα κείμενά μας διαβάζοντάς τα μαζί.

Β. Φτιάχνουμε ένα βίντεο για το διήγημα του Δημήτρη Χατζή «Μαργαρίτα Περδικάρη». Χρησιμοποιούμε το πρόγραμμα Windows Movie Maker.

Πηγή: Αρχείο Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού

40. Κρήτες Πατριώτες 20 Μαΐου 41

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ζ. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το υλικό του σεναρίου «Πόλεμος-Κατοχή-Εμφύλιος: τραύμα και μνήμη στη μεταπολεμική πεζογραφία» θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στο σχολείο στην εκδήλωση της 28ης Οκτωβρίου. Εναλλακτικά, με αφορμή την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου, θα μπορούσε να οργανωθεί ένα στρογγυλό τραπέζι συζήτησης με θέμα «70+3 χρόνια μετά... Πόλεμος, Κατοχή, Εμφύλιος: τραύμα και μνήμη», με τη συμμετοχή μαθητών και εκπαιδευτικών. Τα ερωτήματα του σεναρίου θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον άξονα της συζήτησης.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Η εφαρμογή του σεναρίου στο μάθημα της Λογοτεχνίας Γενικής Παιδείας στη Γ΄ Λυκείου ήταν μία πρόκληση για πολλούς λόγους. Πρώτος λόγος: η Λογοτεχνία στην Γ΄ Λυκείου ως μάθημα Γενικής Παιδείας αντιμετωπίζεται ως μάθημα δευτερεύουσας σημασίας, θύμα της διάκρισης πανελλαδικώς και ενδοσχολικώς εξεταζόμενων μαθημάτων, η οποία είναι το αποτέλεσμα εσφαλμένης χρησιμοθηρικής αντιμετώπισης της γνώσης. Δεύτερος λόγος: ο χρόνος. Πολλές φορές, στην προσπάθεια μας να καλύψουμε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την ύλη της Νεοελληνικής Γλώσσας (πανελλαδικώς εξεταζόμενο μάθημα), «δανειζόμαστε» μία ώρα από το εβδομαδιαίο δίωρο της Λογοτεχνίας. Έτσι ο χρόνος που απομένει για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας συμπιέζεται ακόμη περισσότερο. Τρίτος λόγος: δεν γνωρίζουμε τι θα ισχύσει με το νέο ΠΣ για τη Λογοτεχνία της Γ΄ Λυκείου. Έπρεπε να λάβουμε υπόψη μας –και αυτό πράξαμε– το ΠΣ το οποίο τώρα εφαρμόζουμε.

Παρουσίασα στους μαθητές σε γενικές γραμμές τους στόχους του νέου ΠΣ για τη Λογοτεχνία, όπως εφαρμόζεται στην Α΄ Λυκείου. Τους κίνησε το ενδιαφέρον η διαφορετική αντίληψη για το μάθημα και η διδακτική του αντιμετώπιση. Σημείωσαν με ιδιαίτερα θετικό τρόπο την αξιοποίηση των ΤΠΕ. Οι ιστορικές και λογοτεχνικές ιστοσελίδες που επισκεφτήκαμε, το ψηφιακό οπτικοακουστικό αρχείο της ΕΡΤ, το

εικαστικό υλικό (ζωγραφική, χαρακτηριστική, φωτογραφία) τους βοήθησαν να θέσουν τη Λογοτεχνία στο ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο των αναζητήσεών τους.

Αποφασίσαμε να τολμήσουμε την εφαρμογή του σεναρίου καθώς το θέμα ήταν μέσα στα ενδιαφέροντά τους. Ξεκινήσαμε από τα κείμενα που θα διαβάζαμε. Από την αρχή οι μαθητές διατύπωσαν την άποψη ότι δεν είχαν τον απαιτούμενο χρόνο για να διαβάσουν ολόκληρα μυθιστορήματα. Καταλήξαμε στο ότι θα χρησιμοποιήσουμε τα κείμενα (αποσπάσματα) των σχολικών βιβλίων και των τριών τάξεων του Λυκείου και θα μπορούσαμε να προσθέσουμε κάποια διηγήματα εκτός του σχολικού ανθολογίου. Τελικά, αποφασίσαμε να ασχοληθεί κάθε ομάδα με έναν πεζογράφο και ένα κείμενό του, άρα διαμορφώσαμε πέντε ομάδες, όσες και οι πεζογράφοι: Α. Τερζάκης *Απρίλης*, Στ. Ξεφλούδας *Άνθρωποι του μύθου*, Α. Κοτζιάς *Πολιορκία*, Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ «Μια ιστορία της αντίστασης», Α. Νενεδάκης «Πατέρας και γιος», και όλοι να διαβάσουμε το διήγημα του Δημήτρη Χατζή «Μαργαρίτα Περδικάρη». Επίσης, λόγω του περιορισμένου χρόνου (οκτώ διδακτικές ώρες), δεν συμπεριλάβαμε την περίοδο του Εμφυλίου πολέμου. Επομένως, ο τίτλος που ανταποκρίνεται πλήρως στο σενάριο είναι: «Πόλεμος-Κατοχή-Αντίσταση: τραύμα και μνήμη στη μεταπολεμική πεζογραφία».

Ως προς τις διδακτικές πρακτικές, ακολουθήσαμε έναν συνδυασμό μεθόδων, χρησιμοποιώντας τη μετωπική διδασκαλία, την εισήγηση, τον κατευθυνόμενο διάλογο, τον καταγισμό ιδεών και την ομαδοσυνεργατική μέθοδο. Στην κυρίως ανάγνωση δουλέψαμε κυρίως ομαδοσυνεργατικά. Αν και δεν ήταν ιδιαίτερα εξοικειωμένοι με τις μεθόδους αυτές, οι μαθητές έδειξαν ωριμότητα και συνεργάστηκαν σε κλίμα σεβασμού και αποδοχής με καλά αποτελέσματα.

Όλες οι δραστηριότητες έγιναν στον χώρο του σχολείου, καθώς από την αρχή οι μαθητές δήλωσαν ότι δεν είχαν τα χρονικά περιθώρια για δραστηριότητες ή ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων στο σπίτι. Έτσι, συνεργαστήκαμε και κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων, όπως και άλλων ωρών (π.χ. οι συνάδελφοι μας

παραχώρησαν από το μάθημά τους 15'-20'), προκειμένου να ολοκληρωθούν τα βίντεο.

Στις δραστηριότητες οι οποίες συμπεριλαμβάνονται στα φύλλα εργασίας ίσως να παρατηρηθεί ότι δόθηκε περισσότερη έμφαση στην ανάγνωση/πρόσληψη και στο περιεχόμενο των κειμένων. Αυτό έγινε συνειδητά, καθώς αυτές τις οκτώ διδακτικές ώρες στοχεύαμε να διαβάσουμε αποσπάσματα λογοτεχνικών έργων για να ανιχνεύσουμε τι καταγράφηκε ως τραύμα από τη μνήμη (συλλογική και ατομική). Ίσως ασχοληθήκαμε περισσότερο με το τι και λιγότερο με το πώς.

Είχα όμως και έναν επιπλέον στόχο: κατά τη διάρκεια αυτών των διδακτικών ωρών, και εν τω μέσω της προετοιμασίας για τις Πανελλήνιες εξετάσεις, να νιώσουν τη λογοτεχνία οι μαθητές, που σε λίγο καιρό αποφοιτούσαν, και κατόπιν, ως ακαδημαϊκοί πολίτες πια, να αναζητήσουν το διάβασμα του λογοτεχνικού βιβλίου.

Για τη δημιουργία των βίντεο και των παρουσιάσεων οι μαθητές δούλεψαν με προθυμία συγκινητική, όπως βέβαια και για όλες τις δραστηριότητες και σε μια χρονική στιγμή ιδιαίτερα πιεστική για αυτούς.

Ο επίλογος του σεναρίου (8^η διδακτική ώρα) ήταν μια άσκηση δημιουργικής γραφής. Τα δίστιχα τα οποία έγραψαν οι μαθητές, καθώς και οι παράγραφοι, έδειξαν ότι οι στόχοι του σεναρίου επιτεύχθηκαν σε ικανοποιητικό βαθμό. Ιδιαίτερα στη δημιουργία των διστίχων οι μαθητές έδειξαν ευαισθησία, οι περισσότεροι συμμετείχαν ενεργά και τα δίστιχά τους αναρτήθηκαν και στο ιστολόγιο του μαθήματος.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αποστολίδου, Β. & Ε. Χοντολίδου (επιμ.). 2002. *Λογοτεχνία και εκπαίδευση*. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.

Αποστολίδου, Βενετία. 2010. *Τραύμα και μνήμη, η πεζογραφία των πολιτικών προσφύγων*. Αθήνα: Πόλις.

Καπλάνη, Β. & Λ. Κουντουρά. 2004 [2000]. Η λογοτεχνία στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: από το μαθητή στον αναγνώστη. Στο *Διαβάζοντας λογοτεχνία στο σχολείο... Μια νέα πρόταση διδασκαλίας*, επιμ. Β. Αποστολίδου, Β. Καπλάνη & Ε. Χοντολίδου, 161-168. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.

Καστρινάκη, Αγγέλα. 2005. *Η λογοτεχνία στην ταραγμένη δεκαετία 1940-1950*. Αθήνα: Πόλις

Κελεπούρη, Μ. & Χοντολίδου, Ε. 2012 *Μελέτη για τα εκπαιδευτικά σενάρια στη διδασκαλία της λογοτεχνίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας .

http://www.greeklanguage.gr/sites/default/files/digital_school/3.1.3_melete_senarion_logotekhniass_2.pdf (23/9/2012)

Κουτσογιάννης, Δ. 2007. *Πρακτικές ψηφιακού γραμματισμού νέων εφηβικής ηλικίας και (γλωσσική) εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/ict/teens/index.html [15.11.2010]

Παντζαρέλας, Π. 2012 *Τα βασικά εργαλεία των ΤΠΕ στη διδασκαλία της λογοτεχνίας και οι χρήσεις τους: περιβάλλοντα παραγωγής λόγου, λογισμικό παρουσίασης και διαδίκτυο*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. http://www.greeklanguage.gr/sites/default/files/digital_school/3.1.2_pantzarelasp_0.pdf (23/9/2012)